

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

TEOLOGICKÉ SROVNÁNÍ PÍSNÍ Z VYBRANÝCH KATOLICKÝCH A PROTESTANTSKÝCH ZPĚVNÍKŮ

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jaroslav Vokoun, Th.D.

Autor práce: Jana Dědinová

Studijní obor: Náboženská výchova a etika, kombinované studium

Ročník: 3.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

25. března 2010

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. Mgr. Jaroslavu Vokounovi, Th.D. za trpělivé a laskavé metodické vedení a za mnoho ochotných a podnětných rad a připomínek.

OBSAH

ÚVOD	6
1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA SROVNÁVANÝCH ZPĚVNÍKŮ A ROLE DUCHOVNÍ PÍSNĚ V BOHOSLUŽEBNÉ LITURGII.....	9
1.1 Evangelický zpěvník	9
1.2 Kancionál, společný zpěvník českých a moravských diecézí	11
1.3 Duchovní píseň v liturgii Českobratrské církve evangelické a Římskokatolické církve	12
2 TEOLOGICKÉ SROVNÁNÍ PÍSNÍ PODLE STRUKTURY APOŠTOLSKÉHO VYZNÁNÍ VÍRY	15
2.1 Věřím.....	15
2.1.1 Vyznání víry	15
2.1.2 Trojiční písně.....	15
2.1.3 Chvály	17
2.2 Věřím v Boha Otce.....	19
2.2.1 Dík za stvoření	20
2.2.2 Prosby o Boží ochranu	21
2.2.3 Důvěra v Boží moc.....	22
2.3 Věřím v Ježíše Krista	25
2.3.1 Vyznání Spasitele a Pána	25
2.3.2 Adventní písně.....	27
2.3.3 Vánoční písně	28
2.3.4 Pašijové (a postní) písně.....	30
2.3.5 Velikonoční písně.....	34
2.3.6 Nanebevstoupení	36
2.3.7 Druhý příchod	37
2.4 Věřím v Ducha svatého	38
2.4.1 Svatodušní písně	39
2.4.2 Prosby o Ducha svatého	40
2.4.3 Obnovení z Ducha.....	42
2.5 Svatou církev obecnou	42
2.5.1 Díky za církve a prosby za práci církve	43
2.5.2 Prosby o Boží slovo a chvály Božího slova	46
2.5.3 Křestní písně (a písně k uvedení dětí)	48
2.5.4 Písně k večeři Páně / Eucharistické písně	49
2.6 Společenství svatých (svatých obcování).....	53

2.7	Odpuštění hříchů	54
2.7.1	Kající písně.....	54
2.8	Vzkříšení těla a život věčný	56
2.8.1	Výzvy k bdělosti.....	58
2.8.2	Naděje vzkříšení	59
2.9.3	Pohřební písně	60
3	SPOLEČNÉ PÍŠŇOVÉ TEXTY V EVANGELICKÉM ZPĚVNÍKU A JEDNOTNÉM KANCIONÁLU.....	63
	ZÁVĚR	66
	Seznam použitých zdrojů	71
	Seznam zkratek	74

ÚVOD

Hlavní náplní mé bakalářské práce nazvané „Teologické srovnání písní z vybraných katolických a protestantských zpěvníků“ je vzájemné srovnání teologické výpovědi bohoslužebných duchovních písní křesťanských církví obsažených ve vybraných zpěvnících. Po dohodě s vedoucím této práce jsem zúžila výběr srovnávaných zpěvníků na pouhé dva – *Kancionál, společný zpěvník českých a moravských diecézí*¹ (nazývaný též „*Jednotný kancionál*“), který je užíván ve většině farností české Římskokatolické církve² a *Evangelický zpěvník*³, užívaný ve sborech Českobratrské církve evangelické⁴. Důvodem je jednak skutečnost, že právě s těmito dvěma zpěvníky (stejně jako s těmito dvěma církvemi) mám největší osobní praktické zkušenosti, a jednak rozsah bakalářské práce, který je důkladným porovnáním těchto dvou zpěvníků dostatečně naplněn. Jistě by ale bylo zajímavé porovnat získané závěry se zpěvníky dalších protestantských církví či s ostatními zpěvníky užívanými v ŘKC (především Mešní zpěvy či některé rozšířené diecézní verze Jednotného Kancionálu) a ČCE (především Dodatek k evangelickému zpěvníku).

Motivací k výběru právě tohoto tématu bakalářské práce je velký význam duchovních písní pro moji osobní formaci. V ČCE, kde jsem prožila své dětství a dospívání, i v ŘKC, v níž žiji již šest let, sloužím při liturgii jako amatérská varhanice a oba zpěvníky mi byly a jsou významnými průvodci na cestě křesťanské víry. Nejen v době hledání vlastních církevních kořenů a procesu konverze k ŘKC z protestantského prostředí pro mne byla velmi podstatná otázka, co vyznává křesťanský lid shromážděný k oslavě Boží a jak toto písňové vyznání koresponduje s vírou a učením té které křesťanské denominace.

Tato otázka je klíčová i v následující práci: Co vyznávají písně v jednotlivých zpěvnících? Jaká témata jsou zdůrazněna, jaká naopak opomenuta

¹ *Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 17. vydání, ve Zvonu 5. (1. opravené). Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-095-8.

² dále jen ŘKC

³ *Evangelický zpěvník*. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1979. ISBN neuvedeno.

⁴ dále jen ČCE

a proč? Co je společným základem vyznání obou zpěvníků, co naopak specifikem jednoho a jak se odráží v písních případné věroučné rozdíly?

Jako nejvýhodnější postup při srovnávání písní se mi jevilo přidrzení se textu Apoštolského vyznání víry, jehož jednotlivé články odpovídají základním teologickým disciplínám a který patří k stěžejnímu křesťanskému vyznání příslušníků obou církví. Podle této struktury je již velmi dobře rozvržen písňový fond Evangelického zpěvníku⁵, proto jsem se v postupu práce (a rozvržení jednotlivých kapitol) podržela struktury EZ a srovnávala obsah jednotlivých kapitol EZ s obsahem odpovídajících oddílů (resp. částěji písní z různých oddílů) Kancionálu⁶.

Při srovnávání jednotlivých textů jsem se zaměřila především na obsah klíčových pojmů (např. christologických titulů, názvů církve atd.), zásadních věroučných tvrzení (ve formách vyznání, modliteb, výzev a dalších druhů písňových textů) a jejich frekvenci v daném tématickém oddílu. Reflektovala jsem ale také původ textů ve smyslu jejich stáří (písně předreformační, barokní, pietistické, pokoncilní apod.) i příslušnosti k určité tradici (písně bratrské, husitské apod.).

Jednotlivé výpovědi jsou dokládány citacemi přímo ze zpěvníků a, je-li to přínosné, uváděny do kontextu věrouky, příp. liturgické praxe obou církví s použitím především *Agendy*⁷, *Katechismu katolické církve*⁸, *Dokumentů II. vatikánského koncilu*⁹ a *Liturgického slovníku*¹⁰. Pomůckou k orientaci v EZ mi byla *Konkordance k Evangelickému zpěvníku*¹¹.

Do souboru srovnávaných písní jsem zahrnula pouze křesťanské bohoslužebné duchovní písně, tedy v EZ se nezabývám písněmi 1-150, které tvoří

⁵ dále jen EZ

⁶ dále jen JK = Jednotný Kancionál

⁷ *Agenda Českobratrské církve evangelické. Díl první*. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983. ISBN neuvedeno.

Agenda Českobratrské církve evangelické. Díl druhý. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1988. ISBN neuvedeno.

⁸ *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

⁹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: ZVON, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

¹⁰ BERGER, R. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2.

¹¹ HÁJEK, M.; ONDRÍČKOVÁ, D.; RYCHETSKÁ, M. *Konkordance k Evangelickému zpěvníku*. Praha: Kalich, 1990. ISBN 80-7071-168-5.

písňovou verzi biblického Žaltáře (byť ostatní přebásněné Žalmy uvedené v EZ v oddíle *Vyznání víry*¹² jsem do srovnání zahrnula, neboť jsou přímo včleněny do kontextu jednotlivých článků Apoštolského vyznání víry), a povětšinou ani písněmi EZ 529-582 (s výjimkou samostatného rozboru pohřebních písní v kapitole 2.8.3), které tvoří samostatnou část zpěvníku „*V proměnách života*“, neboť tyto písně nejsou primárně bohoslužebné (byť mohou být a bývají užívány v bohoslužebné liturgii, ale nezapadají do struktury Apoštolského vyznání). V JK pomímám „*Odpovědi ke zpívané mši*“ JK 501-509 a „*Odpovědi k žalmům*“ JK 601-697, protože nejde o duchovní písně v pravém slova smyslu.

Konečně je třeba vysvětlit, proč není do srovnávání zahrnut také obsah samostatně vydaného *Dodatku k Evangelickému zpěvníku*¹³. Jde o materiál sestavený jinou generací tvůrců, než která stála u zrodu EZ, a domnívám se, že je natolik odlišný, postavený na poněkud jiných ideových základech a ovlivněný jinými dobovými akcenty, že by bylo nejprve nutné porovnat jej vzájemně s EZ, než by bylo možné začít srovnávání s JK, což by ovšem dalece překročilo kapacitu bakalářské práce.

¹² viz kapitola 1.1

¹³ *Evangelický zpěvník. Dodatek*. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 2000. ISBN 80-902017-4-1.

1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA SROVNÁVANÝCH ZPĚVNÍKŮ A ROLE DUCHOVNÍ PÍSNĚ V BOHOSLUŽEBNÉ LITURGIÍ

1.1 Evangelický zpěvník

Evangelický zpěvník¹⁴, který se v Českobratrské církvi evangelické¹⁵ v současnosti užívá, byl vydán roku 1979, po 18 letech práce hymnologického odboru Synodní rady ČCE. Svým pojetím překonává první zpěvník této církve z roku 1923, který byl v podstatě pouze kompilátem zpěvníků evangelických církví helvetského a augsburského vyznání, které na našem území působily před vznikem ČCE (1918)¹⁶. Lze tedy říci, že EZ je vlastně prvním a dosud jediným celocírkevním bohoslužebným zpěvníkem ČCE. V roce 2000 byl vydán Dodatek k Evangelickému zpěvníku, kterým se však z důvodů uvedených v úvodu své práce zabývat nebudu.

EZ je rozdělen do čtyř základních částí o celkovém počtu 586 písní. První částí je kompletní Žaltář zahrnující všech 150 žalmů zhudebněných písňovým způsobem. Společný zpěv žalmů patří k protestantské modlitební tradici a je zdrojem autentické biblické výpovědi¹⁷, proto tvoří podstatnou součást evangelické liturgie. Umístění Žaltáře na prvním místě bohoslužebného zpěvníku je reformovaný způsob, jehož v české protestantské historii poprvé užívá J. A. Komenský ve svém Amsterdamském kancionálu (1659)¹⁸. Druhou a zároveň nejrozsáhlejší (a pro moji srovnávací práci stěžejní) část EZ (378 písní) tvoří bohoslužebné písně rozčleněné do kapitol na základě jednotlivých článků Apoštolského vyznání víry. EZ tak navazuje na vyznavačskou tradici Jednoty bratrské. V době, kdy byl zpěvník sestavován, byla navíc ještě velmi živým proudem vyznavačská teologie s odkazem německého mučedníka nacismu

¹⁴ Dále jen EZ

¹⁵ Dále jen ČCE

¹⁶ EZ. Předmluva. Str. 9.

¹⁷ Srov. *Agenda II.* Str. 390.

¹⁸ EZ. Předmluva. Str. 9.

D. Bonhoeffera.¹⁹ Každá kapitola – článek Vyznání – je rozdělena ještě do několika oddílů, které však naopak vykazují strukturu liturgického rázu²⁰. Třetí část EZ, nazvaná „*V proměnách života*“ (54 písní), již není prvořadě liturgická, ale soustředí se spíše na osobní modlitební potřeby křesťana – jednotlivce, jak je prožívá ve společenství svého sboru. Poslední částí zpěvníku jsou čtyři verze Modlitby Páně – Otčenáš. EZ obsahuje v závěru také pojednání o „*Uvedení do bohoslužebného života církve*“ nazvané „*Služby Boží*“ s liturgickými pokyny a několika druhy bohoslužebných formulářů a dále soubor „*Modlitby a přípravy*“, který je zdrojem osobních a rodinných modliteb k různým příležitostem a také základní příručkou přípravy k svátostem (křtu a večeři Páně) i nesvátostným událostem (svatbě a pohřbu). To dobře ilustruje fakt, že zpěvník – kancionál – jako celek má v evangelické tradici mnohem širší funkci a poslání než „jen“ být sbírkou bohoslužebných písní.

V české evangelické tradici zaujímají písně a zpěvníky velmi podstatnou roli, nejen odrážejí víru církve, ale do určité míry ji také aktivně formují²¹. Je to jistě dáno i tím, že po dlouhá staletí žilo české evangelictví v různé míře illegality a právě bratrské kancionály a přes generace předávané bohatství písní vytvářely určitou podobu evangelické věroučné identity a nabývaly existenciálního významu²². Proto i současný zpěvník, byť jeho tvůrci proklamují, že má být knihou bohoslužebnou, nikoliv věroučnou²³, má mnohem širší využití a poslání. Může převzít také funkci osobní modlitební knihy; ostatně řada písní, nejen z oddílu „*V proměnách života*“, je pojata spíše jako osobní modlitba než jako zpěv shromáždění. EZ však supluje určitým způsobem také funkci katechismu, a to přímo v písňové části, nikoliv jen v závěrečných oddílech modlitebních a liturgicky naukových. Již M. Luther přebásnil do písňových textů některé části

¹⁹ FAHLBUSCH, E., LOCHMAN, J. M. et al. Digithale Bibliothek. *Evangelisches Kirchenlexikon*. [CD-ROM]. Berlin: Directmedia Publishing GmbH, 2004. ISBN: 3-89853-498-7. Sv. 5, Str. 75.

²⁰ EZ. Předmluva. Str. 13.

²¹ Srov. KEŘKOVSKÝ, P. Evangelická tvář. In *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*., Středoluky: Zdeněk Susa, 2007. ISBN 978-80-86057-46-0. Str. 85.

²² Srov. SMOLÍK, J. Ekumenický význam duchovní písně. In *Křesťanská revue*. 1976. ročník XLIII. 7. svazek. Str. 155.

²³ *Předmluva. EZ*. Str. 13.

katechismu²⁴. V české bratrské písňové tvorbě vynikají svým didaktickým výrazem především písně B. Lukáše Pražského, jedná se o celé hluboce teologicky propracované věroučné texty.

1.2 Kancionál, společný zpěvník českých a moravských diecézí

Kancionál, společný zpěvník českých a moravských diecézí²⁵ je prvním českým (resp. českomoravským) jednotným kancionálem po více než dvousetleté tradici diecézních kancionálů²⁶. Vydání jednotného zpěvníku pro celou ŘKC v České republice je jistě velmi významným počinem, zvláště ve své době (období normalizace), který se ovšem během své existence setkává s opakovanou kritikou²⁷.

Poprvé byl JK vydán roku 1973, roku 1986 vyšel Dodatek ke kancionálu, roku 1988 byla vydána rozšířená verze Kancionálu, od níž se odvíjí další vydání. Dnes nejpoužívanějším vydáním JK je tzv. „červený Kancionál“, který vychází v nakladatelství Zvon. Při srovnávání písní používám jeho celkově 17. vydání, ve Zvonu 5. (1. opravené). Později ještě vyšel tzv. „modrý kancionál“ určený pro arcidiecézi olomouckou a diecézi ostravsko-opavskou, který však již, byť je užíván i v některých farnostech mimo tyto diecéze (např. v Domažlicích), nelze považovat za zpěvník „jednotný“, proto jsem jej do své práce nezahrnula.

Písňové části JK předchází stručné uvedení křesťanských zásad „Život z víry“, modlitební části „Hlavní společné modlitby“ a „Osobní modlitba“, nauková část „Svatosti“ (včetně mešního řádu v článku o Eucharistii a několika „zповědních zrcadel“ v části o svátosti smíření), liturgické modlitby mimo mši svatou „K Pobožnostem“ (včetně zpívaných litanií a písní ke křížovým cestám) a „Denní modlitba církve“ (včetně zhudebněných nešpor).

²⁴ JENNY, M. Kirchenlied I. In BALZ, H. R. et al. (Ed.) *Teologische Realenzyklopädie*. Svazek 18. Berlin: De Gruyter, 1989. ISBN 3-11-011613-8. Str. 614 – 615.

²⁵ Dále JK (Jednotný kancionál)

²⁶ CIKRLE, K. Liturgická hudba. In CIKRLE, K., SEHNAL J. *Příručka pro varhaníky*. 2. nezměněné vydání. Rosice u Brna: Gloria, 2002. ISBN 80-862000-23-X. Str. 72.

²⁷ Např. NOVÁKOVÁ, M. Jednotný kancionál - ano, či ne?. *Varhaník*. 2004, č. 6, str. 8-9.

Již v písňové části zahrnutá čísla JK 501-509 „*Zpěvy ke mši*“ (odpovědi a ordinária) a JK 601-697 („*Odovědi k žalmům*“) nejsou přímo duchovními písněmi, proto se jimi ve své práci nezabývám (viz Úvod).

Písně jsou v JK rozděleny (krom výše uvedených) do 8 základních oddílů: JK 101-140²⁸ jsou *Adventní písně*, JK 201-228 *Vánoční písně*, JK 301-322 *Postní písně*, JK 401-425 *Velikonoční písně*²⁹, JK 510-525 *Obecné mešní písně*, JK 701-728 *Písně k Pánu Ježíši*, JK 801-845 *Písně o Panně Marii a svatých* a 901-932 *Příležitostné písně*.

Je tedy patrné, že základní osou JK je liturgický rok. Pro dobu adventní, vánoční, postní a velikonoční jsou určeny příslušné oddíly, pro liturgické mezidobí pak obecné mešní písně a písně k pánu Ježíši (ty se ale uplatňují v celém liturgickém roce, především k přijímání či o christologických slavnostech/svátcích) a mariánské písně jsou určeny (mimo zvyk zpívat mariánskou píseň na závěr většiny bohoslužeb) pro mariánské slavnosti/svátky/památky během liturgického roku³⁰.

Výběr písně z JK je tedy v základním měřítku dán již právě prožívaným liturgickým obdobím a v rámci jednotlivých oddílů poskytuje značnou tématickou benevolenci oproti EZ, kde je výběr písně obvykle vztahován k tématu kázání, resp. biblického textu, který je tématem kázání. Proto také většinou v ČCE je výběr písní prováděn kazatelem, kdežto v ŘKC varhaníkem.

1.3 Duchovní píseň v liturgii ČCE a ŘKC

Prostor, který patří v bohoslužebné liturgii společnému zpěvu duchovních písní shromážděnými věřícími, je v obou církevních tradicích i jejich současné praxi zcela jinak vymezen.

Česká i světová reformace přináší liturgickou píseň lidu v národním jazyce jako jeden z nových a zásadních fenoménů, který postupně proniká i do

²⁸ Všechna čísla nejsou však obsazena, např. za č. 130 následuje v tomto vydání JK č. 140.

²⁹ včetně svatodušních písní

³⁰ CIKRLE, K. Liturgická hudba. Str. 84-85.

římskokatolické liturgie (roku 1605 dostávají první vybrané české katolické kostely povoleno zpívat české duchovní písně ve mši³¹), ale až do 2. vatikánského koncilu je lidový zpěv spíše určitou „hudební kulisou“, která se odehrává na pozadí bohoslužebných úkonů vykonávaných v presbyteriu knězem³²; v proměnlivých i obecných mešních částech se striktně uplatňují latinské zpěvy³³.

V liturgické reformě, kterou inicioval poslední ekumenický koncil, již dostává duchovní píseň v národních jazycích oficiálně svoje vlastní místo ve mši³⁴, již se aktivní dialogickou formou účastní celé shromáždění, ale stále v podstatě funguje jako „výplň“ přechodových okamžiků v mešní struktuře. Propriální zpěv, v němž se duchovní píseň shromáždění především uplatňuje, je ve svých pěti základních částech vlastně zpěv k průvodu: vstupní průvod celebranta s případným doprovodem, průvod (s Evangeliářem) před čtením Evangelia, obětní průvod (přinášení chleba a vína, příp. darů věřících), průvod věřících k přijímání a závěrečný průvod celebranta s případným doprovodem od oltáře. Zpívá se tedy vždy na pozadí konkrétního liturgického úkonu, což se často také promítá do formální i obsahové struktury písní JK. Zpěv duchovní písně ale tak v podstatě nemá svůj výhradní okamžik ve mši (prostor, který by byl věnován jen a pouze tomuto zpěvu). Celebrant se také nevěnuje zpěvu v těchto momentech naplno - buď nezpívá vůbec nebo zpívá, zatímco se věnuje i jiným liturgickým úkonům.

V evangelické tradici i současné praxi je naopak zpěv duchovní písně plnohodnotnou bohoslužebnou částí, která zde má vedle ostatních (čtení Písma, modlitby, kázání, příp. večeře Páně) své pevné místo. Ve chvíli, kdy shromáždění zpívá píseň, usedá i předsedající se zpěvníkem a měl by společně s ostatními zpívat zcela soustředěně píseň až do jejího posledního slova³⁵.

³¹ SEHNAL, J. Stručný přehled dějin katolické chrámové hudby. In CIKRLÉ, K., SEHNAL, . *Příručka pro varhaníky*. Str. 179.

³² BERGER, R. *Liturgický slovník*. Str. 308-309.

³³ *Motu proprio Pia X. O posvátné hudbě z 22. listopadu 1903*. [online]. Brno: Občanské sdružení chrámových varhaníků [cit. 2010-03-23]. Sekce Dokumenty. Dostupné na: <http://www.musicasacra.cz/doclh/motu_proprio.pdf>. Str. 2 (7. bod).

³⁴ Sacrosanctam Concilium 118 . In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3. Str. 165.

³⁵ Srov. *Agenda II*. Str. 387.

Zde se objevuje další podstatný rozdíl. Zatímco v římskokatolické mši se obvykle zpívá jedna píseň rozdělená po jedné či dvou slokách během celé bohoslužby (nebo jedna píseň + jiná k přijímání či závěru, méně často pak k úvodu a výjimečně několik krátkých písní k jednotlivým propriálními bodům), tak v evangelické bohoslužbě se obvykle každá píseň zpívá jako celek (a to i přesto, že většina písní EZ má alespoň 6 slok, ale ani písně o 13 slokách nejsou výjimkami).

Tato rozdílná míra vazby na ostatní liturgické úkony se projevuje i v obsahu písní. Zatímco písně EZ jsou více soustředěné na své nosné téma a díky tomu, že se píseň zpívá vcelku, může vývoj tématu v rámci písně být uchopen v celé své šíři, tak písně JK jsou často strukturovány podle jednotlivých liturgických momentů, v nichž zaznívají konkrétní sloky (vstup, před evangeliem, obětní průvod, k přijímání s příp. díkyvdáním a závěr) a téma písně je tak často stavěno do souvislosti s jednotlivými liturgickými úkony (kající povaha vstupní sloky, Boží slovo ve sloce před evangeliem, obětování se Kristu ve sloce k obětnímu průvodu, eucharistický kontext ve sloce k přijímání). Tím, že je píseň v římskokatolické praxi takto rozdělena se na jedné straně ztrácí vnitřní souvislost jednotlivých jejích částí a vývoj tématu v písni stěží může být v celistvosti uchopen, na druhé straně ale zůstává píseň v úzkém sepětí s celou mešní liturgií a je vlastně stále živou modlitbou. Písně v evangelické bohoslužbě mají spíše statictější charakter, písně v římskokatolické zase dynamičtější. Oba dva způsoby mají své přednosti i nevýhody a zcela totožná píseň může nabývat rozdílné podoby (jak v modlitebním duchu, tak ve své teologické výpovědi), je-li zpívána podle jedné či druhé liturgické zvyklosti.

2 TEOLOGICKÉ SROVNÁNÍ PÍSNÍ PODLE STRUKTURY APOŠTOLSKÉHO VYZNÁNÍ VÍRY

2.1 Věřím

Pod první slovo apoštolského vyznání víry jsou v EZ začleněny tři oddíly písní, které svým rozsahem zahrnují a předjímají celý text vyznání. Jsou to české verze vyznání víry, dále písně trojiční a nakonec chvály. U prvních dvou oddílů je toto předsunuté postavení logickým řešením, v případě chval se nabízí otázka, zda nepatří spíše do kapitoly „Věřím v Boha“ vedle oddílů „prosby o Boží ochranu“ či „důvěra v Boží moc“, s nimiž se často i obsahově překrývají.

2.1.1 Vyznání víry

Mezi vyznáními víry v EZ nalezneme tři způsoby českého zveršování Apoštolského creda z 16. a 17. století a jednu českou verzi Nicejsko-cařihradského vyznání od R. Nechuty (jeden z tvůrců EZ).

V římskokatolické liturgii je vyznání víry pevně zakotveno v mešním řádu a je součástí ordinaria, proto jej v písňové části JK nenalezneme, s výjimkou písní JK 514 a JK 520 - mešních celků, v nichž je jak proprium, tak ordinarium zpracováno v písňové podobě. Text nahrazující vlastní Credo odpovídá v písni JK 514 Apoštolskému vyznání, v písni JK 520 pak Nicejsko-cařihradskému.

2.1.2 Trojiční písně

Trojiční písně jsou v EZ zastoupeny třemi oslavnými texty, z jejichž struktury je patrné tradiční pojetí působnosti božských osob (Otec – Stvořitel, Syn – Vykupitel a Duch svatý – Dárce, Průvodce a Obnovitel), a dále teologicky velmi

hutným textem B.³⁶ Lukáše Pražského „*Ó Světlo, Trojice svatá*“ (EZ 156). Ten naopak zdůrazňuje jednotu Božské Trojice v díle stvoření, vykoupení a obnovení: „*Ukázals osob rozdílnot, však božskou jedinou bytost v stvoření a vykoupení i ve vnitřním obnovení.*“ (EZ 156, 5. sloka) a celé tajemství Boží trojjednosti pojímá a předkládá, dříve nežli je začne vykládat a rozjímat, především jako rozumem nepostižitelnou věc víry: „*V světle nepřístupitelném jsi, v místě nestižitelném, světlem víry dej se znáti, srdcem celým milovati.*“ (EZ 156, 2. sloka).

Trojiční zmínky obsažené v písních JK mají vyloženě oslavný či přímluvný charakter, nic podobného teologickému výkladu Bratra Lukáše zde nenalezneme. Opakovaně se tu v závěru písní vyskytuje trojiční doxologie, jak doslovná (JK: 101,102,110), tak volně zveršovaná (JK: 704, 710, 716, 716: „*Nade všechno veleben buď Bůh v Trojici jeden, Otec, Syn i Duch svatý navěky, amen*“, 719, 217 a 932). Ve vstupním zpěvu písně JK 514 a JK 520 zaznívá opět důraz na rozdělení působnosti jednotlivých Božských osob (Otec – pán všech věcí = stvořitel, Syn – sestupující k člověku = Vykupitel, DS – navštěvující duši člověka = Utěšitel a Dárce), podobně jako ve 2. sloce písně JK 515 („*Stvořiteli, Bohu Otci, ať zní zvučný chvalozpěv; čest buď Synu stejné moci, který za nás dal svou krev. Též i Duchu, který hoří ohnivými jazyky, život lidských duší tvoří, tajemný a veliký.*“), kde je však zároveň kladen důraz na jejich stejnou moc a hodnotu. Naopak v písní JK 911, která je trojičně pojatou prosbou o vylití Ducha svatého, je zdůrazněna především jednota Boha v Trojici jediného: „*Otče, náš milý Pane, dej nám Ducha svatého...Kriste, jenž jsi věrným svým seslal Ducha svatého,... rač i nám této chvíle téhož Ducha seslati...Ó milý Duchu svatý, rač naším hostem býti...*“ (z písně JK 911)³⁷

³⁶ Velkým písmenem B. před jménem autora je v EZ označován člen staré Jednoty bratrské. Srov. *Předmluva. EZ. Str. 14.*

³⁷ Tato píseň, jejímž autorem je minorita Kliment Ulrich Bosák, je zařazena též do EZ, jako EZ 433, v oddílu písní „prosby o slovo Boží“

2.1.3 Chvály

V EZ lze v tomto oddíle písní nalézt několik typů chválu vzdávajících a oslavných písní. Pouze první čtyři písně (EZ 159 – EZ 162) jsou přímou chválou ve formě: „*Chválíme tě, Boha*“, z nich dvě (EZ 159 a EZ 161) jsou variantami starocírkevního hymnu *Te Deum*. Mezi dalšími písněmi tvoří nejpočetnější skupinu výzvy k Boží chvále psané v imperativní formě (EZ 163, 166, 168, 169, 171, 174): „*Pánu novou píseň zpívejte, Bohu, králi nejvyššímu, srdečně díky vzdávejte, všech Otci nejvěrnějšímu.*“ (z písně EZ 169, 1. sloka), „*Buď Pánu čest! Se svatou uctivostí své srdce vložte v žalmy vroucích chval...*“ (z písně EZ 171, 2. sloka). Dále zde nalezneme v 3. osobě psaná oslavná vyznání o tom, kterak je Bůh dobrý (EZ 167, 170, 173, 176) „*Hospodin zástupů, Bůh požehnaný věčně, všem krajům světa znám jest Bůh a Pán náš sám. Halelujah!*“ (z písně EZ 170, 1. sloka), „*Někdo mě vede za ruku, když bojím se jít tmou mě vede za ruku, když bojím se jít tmou...Někdo mi dává denní chléb, že nemusím mít hlad...Někdo mi dává sílu též, když už jsem unaven...to je ten, který o mně ví, který je na mě laskavý, je stále nade mnou*“ (z písně 176). Konečně jsou tu též písně, jejichž autor prosí o schopnost Boha chválit (EZ 165, 175): „*Ó Jezu, pomoz sám mé snaze, když za to chci tě slaviti, žes krví svou mne ráčil draze za vlastnictví své koupiti...*“ (z písně EZ 165, 4 sloka), „*Ne, Bože, nám, o to my neprosíme, však jménu svému rozmnož slávu, čest...*“ (z písně EZ 175, 1. sloka).³⁸

Bůh je v evangelických písních chválen za péči o člověka a veškeré tvorstvo: „*Ty se o nás věrně staráš, co zapotřebí, to nám dáváš, o duši, tělo pečuješ, tak své stvoření miluješ*“ (z písně 162, 2. sloka), „*...mě vede za ruku, když bojím se jít tmou...mi dává denní chléb, že nemusím mít hlad...mi dává sílu též, když už jsem unaven...*“ (z písně EZ 176), za vyvolení a spásu člověka: „*žes nám Syna svého dal*“ (z písně 160, 4. sloka), „*že on vás z lásky vyvolil, milostí svou vás obdařil*“ (z písně 163, 1. sloka) „*za svědectví, že mám už práva co syn u trůnu milosti*“ (z písně 165, 5. sloka), „*tys nás z tmy vyvedl, k pravdě své*

³⁸ Toto rozdělení písní není jednoznačné, nýbrž pouze ilustrativní. Snažila jsem se vystihnout jejich převažující motiv; písně jsou mnohvrstvé, proto ve většině z nich se v různé míře objevují všechny vyjmenované motivy.

přivedl“ (z písně 169, 5. sloka), za moudré vedení a ochranu „*tvá rada obstojí vzdor pekla lži a pýše, cos počal, nenecháš, by zkazil satanáš*“ (z písně 170, 4. sloka) i za trpělivost a shovívavost: „*tys ve zkoušek podstupování měl s námi stále útrpnost, když nyní dáváš požehnání, máš v tom svou otcovskou radost...*“ (z písně 169, 5. sloka).

Značná část písní v tomto oddíle EZ nachází svůj inspirační zdroj ve starozákonních žalmech: Ž 117 - EZ 163, 139 - EZ 164, 34 - EZ 167, 96 - EZ 168, 114 - EZ 173, 29 - EZ 174, 115 - EZ 175.

V JK je výraznější chvála krom specifických důrazů v jednotlivých liturgických dobách (v adventních písních za dar vtělení, ve vánočních za Boží narození, v postních za spásu skrze kříž, ve velikonočních skrze zmrtvýchvstání a dále díky za dar Ducha svatého) obsažena ve 2. slokách některých mešních písní (JK 513, 515, 517). Protože se jedná o písně předkoncilní, lze předpokládat, že tyto sloky jsou předzvěstí Gloria, které v předkoncilní liturgii navazovalo na vstupní zpěv, na jehož pozadí se u oltáře konaly vstupní kající obřady. Dalším bodem mešních písní, u něhož se často objevuje oslavný motiv, jsou sloky díkůvzdání, tedy poslední sloka „Přijímání“ či sloka označená „Závěr“ (JK 512, 6. sloka, 516, 8. sloka, 517, první část 6. a 7. sloky, 522, 7. sloka a 524, první část 6. sloky).

V oddílu Písní příležitostných pak nalezneme 3 písně, které by bylo možné označit jako chvály (JK 902, 903, 908)³⁹. JK 902 je zveršována dle Žalmu 113 jako imperativní výzva k chvále Boha – „*Hospodáře všehomíra*“, objevují se tu tedy stejné motivy jako v písních EZ, které byly popsány výše. Boží všemohoucnost a nejvyšší moc: „*Bůh náš vyvýšen je nad národy, před ním vstávají a mizí rody, on je věkověčná světů osa, on je moře, my jen pouhá rosa*“ (JK 902, 2. sloka), shovívavost k tvorům: „*...A přec přichází pln slitovností; slabého on z prachu k sobě zvedá...*“ (z písně JK 902, 3. sloka) a konečně v poslední nežalmové sloce i spása člověka: „*...Díky za tu jeho lásku vzdejme, která naše hříchy z duše sejme.*“ (z písně JK 902, 4. sloka). JK 903 je naopak

³⁹ Oslavný ráz mají též písně JK 905, 907 a 909, které jsem však zařadila do oddílu „díky za stvoření“ a bude o nich pojednáno v následující kapitole.

indikativním vyznáním Boha jako zdroje pomoci, nejvyššího zastánce, též je patrný vliv biblické mluvy: „*S námi je Bůh náš, slyšte, národy, ze studně jeho navažte si vody,....Jenž doutnající knot neuhasí a nalomenou třtinu nedolomí...Na stezce soudů tvých tě čekáme...*“ (z *písně 903*). Konečně píseň JK 908 je imperativní výzvou k chvále i modlitbou zároveň. Pán je zde chválen jako „*přítel dětí*“ (z *písně JK 908, 2. sloka*), přemožitel zla, hříchů a nepokoje: „*Pane, ty máš všechny klíče ke všem srdcím dětí svých, kde se šíří tvoje láska, mezi sváry, zlo a hřích.*“ (*JK 908, 3. sloka*) a dárce radosti „*Ty nám, Pane, dáváš radost...*“ (z *písně JK 908, 4. sloka*). Píseň, patřící do skupiny nejmladších textů v JK, oslavuje Boží vlastnosti, kterých si jiné písně JK ani EZ příliš nevšímají. O všech třech výše uvedených písních z JK lze říci, že se svým zaměřením i stylem podobají evangelickým chválám v takové míře, jako je tomu v málokteré jiné tématické skupině písní.

2.2 Věřím v Boha Otce

Do tohoto oddílu jsou v EZ zařazeny následující skupiny písní: díky za stvoření, prosby o Boží ochranu, důvěra v Boží moc, písně ranní a písně večerní. V JK nenalezneme oddíly zahrnující tyto písně, neboť jejich tématické zaměření není striktně liturgicky nosné. Ranní a večerní písně jako takové se v JK nevyskytují ani jednotlivě, pro lidový zpěv v mešní liturgii nemají využití, byť někde bývá zvykem zpívat po večerní bohoslužbě např. zlidovělou píseň „*Tichounce se večer sklání*“, jež však do kancionálu zařazena není. Jisté náznaky vazby na konkrétní denní dobu vykazuje píseň JK 806, kde se ve druhé sloce zpívá: „*Hned jak začne slunko plát, rač nám, Matko, požehnat, aby prací celý den Bůh byl veleben*“ (*JK 806, 2. sloka*), s ohledem na obsah ostatních slok této písně, které vyzdvihují spíše Mariinu přímluvnou moc v různých situacích, nelze

však ani tuto píseň označit jako vysloveně ranní. V tradici katolické spirituality mají ranní a večerní písně své místo spíše v Hymnáři k Denní modlitbě církve⁴⁰.

2.2.1 Dík za stvoření

V pěti chválách stvoření v EZ sice nelze hledat nějakou ucelenou teologii stvoření, ta se ostatně rozvíjí až od 80. let 20. století, tedy po vydání EZ, ale přesto jistě stojí za povšimnutí již jen sama potřeba děkovat za vše stvořené; jak za přírodu: „*Krásná je modrá obloha je zázrak po ní žít, člověku ten dar od Boha je těžko vyjádřit...*“ (z písně EZ 178), tak za běh času a řád věcí: „*Kdo slunce dá jaru a létu svůj stín a v barevném žáru plod strásá ti v klín?...*“ (z písně EZ 179) a konečně i za individuální stvoření od počátku: „*...který od života matek našich s námi byl, i ještě podnes drží stráž nad námi.*“ (z písně EZ 177). Je poměrně překvapivé, že se oddíl o stvoření dostal do zpěvníku v době, kdy v čele církve stáli především barthiáni, kteří se ke zmínkám o stvoření staví spíše odmítavě z obavy před ústupky přirozené teologii a liberalismu⁴¹.

V JK by bylo možné jako dík za stvoření označit písně 905, 907, a 909. První z nich je zhudebněná báseň brněnského právníka, básníka a překladatele J.E. Nečase (tedy text, který původně nebyl zamýšlen jako lidový mešní zpěv) JK 905 „*Ty mocný, silný, veliký*“, oslavující především Boha jako moudrého Tvůrce řádu všech věcí: „*Ty mocný, silný, veliký vladaři věčnosti...Ty, jehož moudrost vesmíru dala své zákony, a chceš, by člověk postupně zvedal jim záclony...Ty, který krásou odíváš korunku květovou a v rovnováze držíš svou soustavu světovou, buď veleben...*“ (z písně JK 905). Soudobá píseň JK 907 „*Chvalte Pána, chvalte*“ vychází textově z Ž 136 a konečně JK 909 „*Nejvyšší a mocný*“ je současným překladem textu sv. Františka z Assisi, obě tedy naznačují návrat k pramenům biblickým a starocírkevním, který je patrný u současných písních zařazovaných do JK v jeho novějších vydáních. S tímto návratem se objevují nové důrazy

⁴⁰ *Denní modlitba církve. Hymny.* Česká liturgická komise. Praha, Vatikán: 1989

⁴¹ Čerpáno z přednášek doc. Jaroslava Vokouna: „Teologie stvoření“ – na TF JČU, LS 2005/2006

a témata, která se v reformačních písních objevují již o několik staletí dříve, mezi nimi právě oslava Boha jako Tvůrce. Jedinou výjimkou mezi staršími písněmi je 2. a 3. sloka písně JK 517 (text: B. Jablonský 1852): „*Sláva tobě, velký Bože, jenž jsi stvořil tento svět! Ráno voláš slunce z lože, zjara budíš vonný květ. Jitřní záře, duhy krása, světlý den i jasná noc, všechno slávu tvoji hlásá, zvěstuje tvou božskou moc. Ty, jenž dáváš klasům zrání, krásou šatíš lilie...*“ (z písně JK 517).

2.2.2 Prosby o Boží ochranu

Prosí-li se v písních obou zpěvníků o Boží ochranu, pak je to především proti vlastnímu hříchu, slabosti, selhání, sejítí z cesty k Bohu, ztrátou víry, případně vlastní odmítnutí spásy: „...*ostříhej mne zlého, hříšného i útrpného.*“ (z písně EZ 184, 1. sloka). Bůh je žádán o pomoc v naplnění touhy být zakotven ve víře, otevřít se jeho moci: „...*dej nám pevně v Kristu státi, bys měl v nás svůj Ducha chrám.*“ (z písně EZ 183, 2. sloka), „*Dej nám žíti ke tvé chvále, jak nám velíš, Otče náš, uděl v boji síly stálé, veď nás tam, kde přebýváš.*“ (z písně JK 512, 7. sloka)

Dalším společným motivem proseb o Boží ochranu v obou zpěvnících je touha po stále přítomnosti Boha v životě jedince i společenství: „*Buď ty s námi v každý čas, vyslyš vroucích proseb hlas.*“ (z písně EZ 183, 1. sloka). V JK se toto volání ozývá obvykle v závěrečných slokách mešních písní: „...*zůstaň s námi dnes i v čas, kdy se připozdívá.*“ (z písně JK 516, 8. sloka), „...*Cesto, Pravdo, Živote svých věrných, s námi buď po všechen čas.*“ (z písně JK 518, 5. sloka).

V EZ navíc v tomto oddíle opět značná část písní vychází ze starozákonních žalmů. Zde vystupuje do popředí motiv potřeby ochrany proti nepřítelům. Takovou tendenci v JK nenajdeme. Důvod je zřejmý – reformační tradice vidí v prosbách autorů Žalmů (Izraelců stojících proti nadvládě cizích národů a jejich bohů) paralelu k vlastní neustálé situaci malého stáde stojícího (alespoň povětšinu české reformační historie) proti většině jinak smýšlející. Mnohé žalmové texty mohou tak velmi věrně vystihnout pocity českého

evangelíka různých historických období. Nejdůrazněji tu vystupuje text Ž 3: „*Hospodine, jak jsou mnozí nepřátelé moji! Pohleď, Bože, jak mi hrozí, vstávající k boji. O mé duši mnozí lhou, že již nemá pomoc tvou.*“ (EZ 186, 1. sloka), Ž 27: „*Byť vojsko povstalo, proti mně se bralo, byť jich bylo mnoho, nebojím se toho zamálo. Neboť při sobě mám, v něhož silně doufám, bojovníka toho, jenž jest mocen všeho: nezoufám.*“ (EZ 182, 2.+3. sloka), Ž 54: „*Ty odplatíš sám všechno zlé mým nepřátelům jistě a vypleníš je v pravdě své na každém, Pane, místě.*“ (EZ 187, 4. sloka) a mimo žalmové texty pak J. A. Komenský: „*Nepouštěj ke mně žádnému, můj Bože, práva jinému...Nedej zahanben býti tomu, kdo tě žádá ctíti...*“ (z písně EZ 184, 2.+4. sloka). U Komenského i u písně EZ 182 jde zřejmě o dopad probíhající třicetileté války⁴².

V JK jsou prosby o ochranu z velké části přesunuty do písní k Panně Marii a světcům. Odráží to typický rys lidové katolické zbožnosti – tradice Panny Marie a patronů coby útočiště ve svízelných životních situacích. Téměř v každé mariánské písní nalezneme prosbu o nějakou formu ochrany, např.: „*Nedej, bychom zvyku zlého okovům se poddali, nedej, bychom Syna tvého znovu ukřižovali. Když nás k hříchu zlý duch svádí, chraň nás, Matko, žádáme, ať se zapřít chceme rádi, k tobě, Panno, voláme.*“ (z písně JK 804, 3. sloka) nebo „*Panno, ochraň nás v tento smutný čas, vyslyš nás, ó Maria.*“ (z písně JK 808, 4. sloka). V písních ke svatým pak za všechny nejzřetelněji hovoří oblíbená píseň ke svaté Anně: „*Já jsem si vyvolil za ochranu Ježíše, Marii, svatou Annu; s modlitbou důvěrnou pospíchám k nim,...*“ (z písně JK 824, 1. sloka). V písních k českým světcům pak nalezneme mnoho proseb o ochranu národa, směřovaných přímo k nim nebo k Bohu skrze jejich přímluvu.

2.2.3 Důvěra v Boží moc

Písně EZ zařazené v oddílu „důvěra v Boží moc“ vyznávají dva základní motivy. V nejstarších písních (16. a 17. stol.) je to Bůh jako Vítěz: „*V tvé ruce je*

⁴² Třicetiletá válka: 1618-1648, text EZ 182 datován do r. 1636, text EZ 184 do r. 1641

i nepřítel a nic ti nezatají...“ (z písně 188), „Dábel, svět musejí jistě ustoupit slovu jeho...“ (z písně 189), „ Byl proti mně i předivně hřích a svět se rozmáhal, však ty, Pane, všecky za mne nepřátele přemáhal.“ (z písně 192) „A kdyby všechny zbraně vzal ďábel na pomoc, co zmůže proti ráně, již sešle Boží moc?“ (z písně 193), „Jak v pravdě Bůh náš Bohem jest, tak ďábel, svět i pekla lest i vše, co bývá s nimi, musejí prchnout jako dým...“ (z písně EZ 194). V JK toto téma v podstatě nenalezneme, s výjimkou dvou zmínek ve velikonočních písních (JK 401, 2. sloka: „Aleluja! Vstal z mrtvých Kristus oslavený, tma pekel před ním utíká...“ a JK 409, 2. sloka: „Přemožen je lidstva škůdce, původ všeho rozbroje...“), kde je ovšem vítězství nad zlem připomínáno v souvislosti s Kristovou obětí a zmrtvýchvstání. Slovo ďábel se vlastně v celém JK vyskytuje jedinkrát v souvislosti s bojem člověka s pokušením: „Sil mě svou krví, tělem, ať víru zachovám a s ďáblem nepřitelem v boj vítězný se dám.“ (z písně JK 513, 6. sloka), zatímco v EZ je jmenován poměrně často. Částečně je v katolické zbožnosti přenesen motiv vítězství na zlem do mariánské úcty, která se opírá o tradiční chápání Marie jako nové Evy. Panna Maria jako přemožitelka ďábla je přímo jmenována v jedné písni: „...ty, z Evy dcera, požehnaná žena, která nám Syna Božího jsi dala, potřela hlavu hada pekelného, oroduj za nás vždy u Syna svého.“ (JK 817, 3. sloka) a k ní je v další písni též směřována prosba o ochranu před zlem: „Milá matko v nebesích, zapuď od nás hněv a hřích. Nedej, by k nám přístup měl lidstva nepřítel.“ (JK 806, 2. sloka).

Druhým motivem písní v tomto oddíle EZ je osobní svědectví nebo imperativní poučení o spolehnutí se na Boží moc. Bůh je dárcem všeho dobra v lidském životě: „Odkud nám plyne pomoc, každé dobré dáání? Bůh ve všem má plnou moc, vím, že mne ochrání.“ (z písně EZ 190, 1. sloka), ale má též moc obrátit v dobré to, co se tak nejeví, a je dopustitelem zkoušek pro naše dobro: „On dopouští i chvíle, kdy trpíš, zcela sám, kdy ztrácíš všechny milé, jsi vydán pochybám: Bůh mlčí vytrvale. Proč nejde na pomoc? Jak žít? Co dělat dále? Je ticho. Temná noc. On jistě nezapomněl, tvou stálost vyzkouší, to, čemus nerozuměl, tvé víře poslouží...“ (z písně EZ 193, 9.+10. sloka), jeho moc provází člověka i všemi strastmi dodávaje mu naději: „Co činí Bůh, vše dobré jest, ač

kalich hořkým zdá se, jež někdy k rtům mi ráčí nést, však vím, že jest mi k spáse...“ (z písně EZ 196, 5. sloka), „*Důvěřuj jen, mine strastný sen, a po temné noci svitne jasný den. Pán zná tvé žaly, hříchů tvých tíž. On tě zlého zbaví, on, vždy tentýž...*“ (z písně EZ 197, 1. sloka), v písních se dále vyznává, že Bůh je jediným bezpečným vůdcem lidského života: „*Mou cestu, Bože, řídíš, máš mnoho možností, svým světlem ve tmách svítíš, jsi v naší blízkosti.*“ (z písně EZ 193, 4. sloka), „*Mé kormidlo ty řídě sám, utišíš příval vln, že dravým moře hlubinám neklesne loď má v plen.*“ (EZ 200, 3. sloka).

V JK je důvěra v Boží moc jako osobní či imperativní vyznání obsažena především ve slokách k přijímání u mešních písních. (např. JK 515, 5. sloka: „*K tobě půjdem, Lásko věčná, v těžkých zkouškáchездеjších, milost tvoje nekonečná, chraň a sil nás v dobách zlých...*“, či JK 522, 6. sloka: „*V náruči své se zcela ztratím. Tvůj dech mě křísí, zvedá dlaň...*“) Jejich obsah se tedy často kryje spíše s dalším článkem Apoštolského vyznání: Věřím v Ježíše Krista. Přímo k Bohu Otci se pak s důvěrou obrací první sloka mešní písně JK 515: „*Jako dítky k Otci svému obracíme s důvěrou k tobě, Bohu všemocnému, srdce své i mysl svou...*“ (z písně JK 515, 1. sloka) a celá píseň JK 904: „*...Starost mnohá duši tíží v trpkých zkouškách života, oko tvé však na mě shlíží, přeje mi tvá dobrota.. Soužili mě nedostatek, k tobě budu volati; sejmeš smutek, sejmeš zmatek, když tě budu vzývati...I když někdy zarmucuje protiventství srdce mé, důvěra mě povzbuzuje, abych vzýval jméno tvé. Když je nejhůř, ty jsi nejblíž, naši lidskou bídu znáš, u tebe je pomoc nejspíš, protože jsi Otec náš.*“ (z písně JK, 904, 2., 3. a 4. sloka).

Výše uvedené písně v JK i kratší zmínky vyjádření důvěry v Boha v dalších kancionálových písních, které jsem pro jejich stručnost a vazbu k jiným tématům neuváděla, se od písní tohoto tématu v EZ liší zcela zásadně tím, že se vždy jedná o modlitby, o vyjádření směřovaná přímo k Bohu. V EZ jsou to obvykle naopak vyznání o Bohu či poučení, jakou důvěru mít k Bohu, z 12 písní v tomto oddíle EZ jsou pouze 3 modlitby – texty obracející se přímo k Bohu (EZ 192, 200 a 202). Je to jeden z důsledků odlišného záměru a základní struktury obou zpěvníků – JK jako ryze liturgický materiál předkládá věřícím možnost v rámci dialogického pojetí mešní liturgie vyjádřit písní odpověď na aktuálně

prožité Boží Slovo a oběť: „Důvěřuji Ti, Bože“ či „Důvěřujeme Ti Bože, my zde shromáždění“, zatímco EZ jako vyznavačská sbírka předkládá především trvalé svědectví: „Důvěřuji Bohu - vězte“ či didaktické poučení „Důvěřuj Bohu, bratře“, „Důvěřujeme Bohu, my - společenství“ či „Důvěřuj Bohu, má duše“.

EZ oproti JK opět čerpá ze starozákonních zdrojů: EZ 188 – Ž 124, EZ 189 – Ž46, EZ 195 – Ž 125, EZ 198 – Ž 91, EZ 201 – příběh o Boží pomoci doufajícím (Mojžíš a jeho lid při vyvedení z Egypta, David v boji s Goliášem, Daniel ve lví jámě a Jonáš v útrokách velryby), EZ 202 – Ž 16.

2.3 Věřím v Ježíše Krista

Ačkoliv christologické písně tvoří v EZ nejobsáhlejší kapitolu (126 písní) a i mnohé písně z jiných kapitol mají christologické zaměření (kající, o církvi apod.), přesto lze za výrazněji christologicky strukturovanější považovat JK. Je to dáno již rozdílným uspořádáním obou zpěvníků. Zatímco EZ je postaven na struktuře Apoštolského vyznání víry, kde tvoří christologické pravdy víry pouze část textu (byť stěžejní, nejobsáhlejší a nejdetailejší), tak v JK tvoří základní obsahovou osu zpěvníku liturgický rok, který je svojí podstatou chronologií Ježíše Krista (vtělení, narození, ukřižování, zmrtvýchvstání + nanebevstoupení) a jednotlivé písně (obzvláště mešní) jsou zase strukturovány podle mešní chronologie, která je (se svými dvěma centry – evangeliem a eucharistií) též vysloveně christologická.

V EZ je v této kapitole zahrnuta většina obsahu JK (liturgická období) a navíc oddíl „vyznání Spasitele a Pána“, který má v JK paralelu v části písní z oddílu „Písně k Pánu Ježíši“, a oddíl „druhý příchod“.

2.3.1 Vyznání Spasitele a Pána

V písních tohoto oddílu EZ převažují dva motivy: vyznání, že Ježíš Kristus je obětí danou na odčinění našich hříchů (EZ 238, 239, 243, 249 a 247,

1. - 3. sloka) a svědectví o tom, jak dobré je pro člověka zakotvit svůj život v Něm (EZ 236, 237, 240, 242, 244, 246, 247 – 4. – 6. sloka, 248, 253, 255, 257 a 258). Méně zastoupeným, ale také důležitým tématem je chronologické pojednání o Ježíši Kristu, které nalezneme v EZ 241 (od preexistence po nanebevstoupení) a v EZ 245 (od vtělení po druhý příchod).

V písních o Ježíši Kristu jako nositeli naší spásy - odčinění našich hříchů – se často opakuje motiv Krista jako nového Adama⁴³: „*aby svou obětí lid sobě vykoupil, který již byl mrtvý, když Adam přestoupil mocného, věčného Pána příkázání; ale obživení jsme z jeho utýrání*“ (EZ 239, 2. sloka), „*Pádem svým Adam způsobil, že jsme zcela zkaženi, do srdcí hříchu jed nám vлил, že není napravení. Bez Boha nemůžeme dál, těžká je naše vina, až se nad námi smíloval, daroval svého Syna.*“ (EZ 247, 1. sloka). V některých pasážích je jasný vliv satisfakční teorie: „*Máme již s Bohem smíření pro pokuty, jež vloženy na Ježíše Krista Pána...Zápis proti nám je smazán, svazek žalostný rozvázán...*“ (EZ 243, z 5. a 7. sloky), „*...trpěls bolesti pro naše zlosti, tak svému Otci učinil jsi dosti...*“ (EZ 249, z 1. sloky).

V písních svědčících o kráse života v Kristu je nazýván „*...vinný kmen,... dveře,...pravda...světlo pravé...život věčný...*“ (z písně EZ 240), „*...žití, můj díl a zisk můj...nejvyšší dání, jež Otec můj mi dal...pokrm můj, mé zřídlo...král můj, pastýř, spása...*“ (z písně EZ 258). V chválách života s Ježíšem je opakovaně zdůrazňováno svědectví o tom, že tato cesta může být i plna temných okamžiků a ne vždy je hned zjevné, že v Kristu má člověk zastání: „*Byť zdálo se, že odmítá, nechť se hned lekati; on právě tehdy pomoc dá, když nic nemůžeš znáti...*“ (EZ 246, ze 4. sloky), „*Ač pak často divné jsou cesty, jimiž on mě vodí, vím, že on jde přede mnou a mě posléz vysvobodí...*“ (EZ 248, ze 3. sloky).

V JK nalezneme explicitní vyznání Ježíše Krista jako Spasitele a Pána v části písní z oddílu „Písně k Pánu Ježíši“. Domnívám se, že tomuto zaměření odpovídají tyto písně: JK 703, 706, 707, 708, 711, 720, 721, 726, 727. Ostatní písně tohoto oddílu jsou buď vyloženě eucharistické (a tedy mající porovnání spíše s oddílem „písně k večeři Páně“ v EZ). Všechny písně jsou modlitbami

⁴³ Srov. 1 Kor 15,22

obracejícími se přímo k Ježíši Kristu (v EZ je modlitbou jen 13 z 22 písní), který je nazýván: „vládce můj..bratr můj...“ (z písně JK 708), „spáso má...lásko má...“ (z písně JK 711). Častým motivem v písních je „hledání“ jako vyjádření touhy po nalezení podstaty života s Ježíšem: „Ježíši, tebe hledám ve všem tvém stvoření, své srdce k tvému zvedám, k živému prameni;... (JK 708, z 1. sloky), „Kde jsi, Jezu, spáso má? K tobě mysl zvedám. Pověz, kde jsi, lásko má? Já tě všude hledám.“ (JK 711, z 1. sloky), „Hledám, kde bydlíš, Pane, ty říkáš: Pojď a viz!“ (JK 726, z 2. sloky), „Kde jsi můj Ježíši? V touze zní hlas. Srdce mé hledá tě po všechn čas.“ (JK 727, z 1. sloky).

2.3.2 Adventní písně

Žádný jiný písňový oddíl nevykazuje takovou tématickou podobnost mezi JK a EZ jako adventní písně. V období, kdy křesťané rozjímají čtvrtý příchod Kristův: „Krista čtvero příští Písmo svaté jistí: nejprvnější v těle, druhé v duši celé, třetí při skonání, čtvrté o vzkříšení.“ (JK 126, 2. sloka – srov. EZ 269, 2. sloka), jako by měli tendenci vracet se ke společným, v pravém slova smyslu „katolickým“, kořenům adventní zbožnosti. Kupodivu nejvýznamnějším styčným bodem jsou starobylé rorátní zpěvy. U nich jistě stojí za povšimnutí mimo jiné to, jak v obou zpěvnících představují podobné, v porovnání s jinými oddíly zcela jedinečné, zpracování mariánské tematiky. V EZ je jeho jedinečnost dána již tím, že je to vlastně jediný oddíl, v němž lze vůbec nějakou mariologii najít, v JK je to pak oddíl výrazně nejméně poznamenaný patetickým a z ekumenického hlediska značně kontroverzním zaměřením protireformačního mariánského kultu, který od baroka po současnost velmi vzkvétal zvláště v lidové katolické zbožnosti, která je odražena v dobových písních.

Dvě adventní témata obracejí pohled dvou velmi různých křesťanských tradic dvěma směry ke společným bodům: „...tak otcové volali...“ (EZ 267, z 1. sloky – srov. JK 110) odkazuje na starozákonní Zjevení od Abraháma, přes Mojžíše a proroky až k nazaretskému Zvěstování a vtělení a „Ejhle, přijde Pán

a *Bůh náš, cestu připravujeme...*“ (JK 123, z 1. sloky – srov. EZ 276) ke společnému očekávání naplnění časů v Kristově posledním příchodu.

Přes tuto společnou osu jsou některé důrazy ale samozřejmě specifické. V EZ je například několikrát opakovaný obraz církve „*dcera siónská*“ (srov. EZ 263, 265, 266) odkazující k vazbám, které existují mezi Izraelem a Kristem, ale zároveň naznačují překonání starozákonního významu „Siónu“. Také tu je kladen velký důraz na přítomnost, tedy nejen to, co přišlo a proměnilo svět při Kristově vtělení a to, co přijde promění jej v posledních dnech, ale též to, co přichází nyní. Často je užíván prezens zvláště ve starých reformačních písních. Může to být odrazem síly „znamení tohoto času“, kterou první generace reformátorů jistě cítili ve svém počínání.

V JK zase nalézáme propracovanější christologické úseky, které se více zabývají otázkami spásy skrze Krista: „*Ty jsi světlo, pravda, život, ty jsi cesta spásy bezpečná, dej, ať tebe vděčně ctíme, Jezu Kriste, láska naše věčná!*“ (JK 114, 2. sloka), „*Kdo skrze Krista nepůjde, cestu do nebe nenajde, neboť cesty není nižádné k spasení nežli Kristus sám.*“ (JK 106, 3. sloka) i preexistencí Syna „přede všemi věky“ a jeho eucharistickou přítomností: „*Zem i nebe je tvůj stan, Slovo věčné ty jsi zván; propast moře, světlo hvězd, všechno tvoje dílo jest. K věrným svým se přiznáváš, my jsme tvoji, ty jsi náš ve způsobech tajemných, zdroj života dětí svých.*“ (JK 108, 2. a 3. sloka)

2.3.3 Vánoční písně

O vánočních písních platí pravý opak toho, co bylo výše napsáno o písních adventních. Je to jeden z tématicky nejrozdílnějších oddílů. Ona rozdílnost vychází především z odlišných limit při výběru písní. Zatímco editoři JK zde dali tak jako snad v žádném jiném oddíle prostor lidové či spíše zlidovělé tvorbě – křesťanským „koledám“ – tak editoři EZ naopak vyšli z evangelické tradice, která tuto „lidovost“ vánočních písní ve smyslu českých „koled“ nezná. Najdeme zde sice některé ještě předreformační, husitské či romantické anglické lidové

vánoční písně, které se soustředí na epickou stránku a kolorit vánočního příběhu více než bratrské a pietistické písně, avšak z výběru písní je patrná důsledná snaha o eliminaci folkloristického pojetí vánoční zvěsti⁴⁴.

V nejstarších vánočních písních EZ je oslavována láska Boží a nezměrná ochota pokořit sebe sama, kterou na sebe bere vtělený Bůh: „*Předivné narození pro naše spasení, dobrovolné zmaření, přílišné snížení k lidskému pokolení pro jich zvelebení.*“ (EZ 283, 4. sloka) a spojení vánoční a velikonoční události, které je tu velmi zdůrazňováno: „*maje Otce samého mocného na nebi, ráčil míti matku zde chudičkou na zemi, aby nás obohatil svou slávou na nebi. Chtěl pro nás pracovati, hlad, žízeň trpěti, potom též umučení ráčil podstoupiti, pokrm, nápoj k životu chtěl nám způsobiti.*“ (EZ 293, 5. a 6. sloka), stejně jako apel na křesťanské následování Bohočlověka: „*V jeho šlépěji dej, ať vždy věrněji k tvým lneme přikázáním, navždy až bychom pak přišli za ním.*“ (EZ 279, 9. sloka).

Pietistické písně pak vyzdvihují především osobní zbožnost, individuální poklonění se u jeslí, nikoliv nemluvněti, ale vtělenému Bohu – Spasiteli: „*Jdu klanět se ti k jeslím sám, můj Pane, Dárce žití a nesu ti, cos daroval, čímś naplnil mé bytí...zde u tvých jeslí chtěl bych rád být, Pane, bez přestání, tu neměl bych se čeho bát, tvá láska neporaní...*“ (EZ 290, z 1. a 4. sloky).

Dvě poslední novodobé vánoční písně tohoto oddílu, jejichž autorem je Luděk Rejchrt, jistým způsobem popírají to, co bylo v úvodu této kapitoly napsáno. Svým pojetím totiž velmi připomínají české lidové „koledy“ s koloritem pastýřů, andělů, děťátka apod.: „*Když pospíchali k nemluvnětku, radost vedla je, až našli děťátko i matku jménem Marie. Její ruka laskavá do jeslí mu ustlala, vždyť není jinde místa pro Krále andělů.*“ (EZ 307, 2. sloka)

V JK se mezi již zmíněnými zlidovělými „koledami“ (z nejznámějších je tu např. Bridelova barokní „*Veselé vánoční hody*“, Michnova „*Chtíc, aby spal*“ či skutečně lidová „*Splnilo se Písmo svaté*“) objevuje fenomén eucharistické tematiky: „*Vítaný buď, Ježíšku, v oltářní svátosti. Podej nám svou ručičku, vzácný nebes hosti...My k tobě přicházíme v tomto našem chrámě a tebe velebíme v oltářním Betlémě...*“ (JK 226, z 1. a 3. sloky), „*Místo Betléma pospěšme k oltáři*

⁴⁴ srov. Agenda I. Str. 64

a na kolena padněme s pastýři zde před Ježíšem v oltární svátosti s ponížeností.“ (JK 221, 1. sloka), který ovšem zůstává zasazen do rámce typického jazyka „lidových koled“. Hojně užívanými christologickými tituly ve vánočních písních JK jsou zdobněliny: „Děťátko“ a „Synáček“, které se v EZ vyskytují jen výjimečně.

2.3.4 Pašijové (a postní) písně

Nejprve je třeba vyjasnit pojmovou diferenci postních a pašijových písní v EZ a JK. EZ, který má liturgická období včleněna do Apoštolského vyznání víry a tudíž je pro něj stěžejní Ježíšova spásná oběť na kříži jako událost víry, důsledně rozlišuje pašijové písně vztahující se k této události a nemá zvláštní oddíl pro písně postní. V první části postní doby se v bohoslužbě užívá „písní kajících“ (EZ 490-508), „výzev k bdělosti“ (EZ 514-519) a podobných tématických písní. Oproti tomu JK, jehož základní linií je liturgický rok, má písně pro celé postní období včetně velkopáteční Památky Umučení Páně včleněny do oddílu „Postní písně“. Pojem postních a pašijových písní zde tedy splývá. Proto je nepříliš šťastným zvykem zpívat pašijové písně i v liturgii doby postní, byť k tomu zaznívají kritické hlasy⁴⁵

Jako vysloveně pašijové⁴⁶ bych v JK označila tyto písně: JK 302, 303, 304, 305, 306, 308, 311, 313, 314, 315, 316, 317 a 318. Jako postní⁴⁷ pak tyto: JK 309, 312, 319, 320 a 322. U písní JK 301, 307, 310 a 321 se pak prolínají pašijové a postní motivy tak provázaně, že je obtížné je zařadit.

V nejstarších bratrských pašijových písních EZ (309-314), jejichž dvěma hlavními tvůrci jsou B. Jan Augusta a B. Lukáš Pražský, je častým motivem (krom chvály a připomínky Kristovy oběti na kříži, která je samozřejmě hlavní

⁴⁵ srov. CIKRLE, K., TÜRK, W. *Direktář pro varhaníky. Pomůcka pro používání Kancionálu při liturgii*. Brno: Musica Sacra, 2005. Str. 19-20.

⁴⁶ ve smyslu písní, které mají Umučení Páně a Kříž jako ústřední téma, jejich epická stránka se zabývá událostmi od vjezdu do Jeruzaléma po uložení do hrobu

⁴⁷ ve smyslu písní, které jsou určeny pro kající obrácení se k Pánu, jak k němu vyzývá tradice postní doby před Velikonocemi

osou všech pašijových písní každé doby a každého křesťanského vyznání) vyznání, že spása Křížem je nám dána z pouhé milosti Boží: „*Velmi nás zamiloval, beze vsí lítosti za nás se obětoval z pouhé milosti*“ (EZ 309, z 1. sloky), „...z své/tvé milosti...“ (refrén písně 308), byť s patrným vlivem satisfakční teorie: „...soudu ráčil se poddat Bohem zřízenému, dobrovolně se vydat člověku hříšnému. Ohavnou smrt na se vzal, svatým Bohem kletou, velikou pokutu dal za hřích lidstva: krev svou, když se na kříž dal přibít...Čeho jen Otec žádal podle spravedlnosti, ničeho nelitoval, dal mu vše v hojnosti.“ (EZ 309, ze 2.-4. sloky), „...plenkami obvinula jako dívka chudá, tu se hned dotkla nás hříšných pokuta...musil mnoho trpěti a tak v slávu vjíti; neb mu nechtěl Otec pro nás odpustiti.“ (EZ 311, z 1. a 7. sloky). Dalším obrazem těchto písní je Kříž jako vítězství nad ďáblem: „*Tys na svět z nebe stoupil, bys služebníka vykoupil, svou smrtí smrt zahladil, skutky ďáblův bys kazil a nepřítel porazil, všechny věci napravil.*“ (EZ 313, 11.-12. sloka). Píseň EZ 314 je pak celým traktátem o Kristově exorcistní moci: „*Činil divy preveliké. Jimi z pokuty všeliké věrné své vysvobozoval, ďáblův moci zprošťoval. Vymítav mocně ďábelství, ruší v nás jeho království, jehož se on lstivě ujal, když prvního člověka jal. Ale Kristus, Adam nový, napraví pád ten hotový, zápasil s ním, jemu místa, nikde nedává dojista. Zdolal oděnce silného, zbral dům i kořist jeho, království své vysvobodil, aby moc svou v ně uvodil. Ještě to i podnes činí, při kom sobě kdy umíní, že z něho ďábla přezlého vymítá i skutky jeho... Ó činiž z nás své království, vymítej každé ďábelství! Dej, ať nad zlým vítězíme, dokud na světě bydlíme.*“ (EZ 314, 2.-6., 8. sloka).

Následují písně první poloviny 17. století, především Komenského a Gerhardtovy texty, v nichž ústředním christologickým titulem je „Beránek“ (EZ 315, 318, 319, 320, 322). Jako nový motiv pak přinášejí otázku možnosti odplaty Kristu za dar Kříže: „*Ó náš Beránku, co tobě za to dáme, žes nás sobě zvolil za bratry zase?*“ (EZ 319, ze 3. sloky), s apriorní odpovědí, že toho nemůžeme být schopni: „*Co mohu dát ti, Pane? Jen cáry roztrhané, můj život – stálý hlad.*“ (EZ 323, z 6. sloky). Texty tohoto období jsou mnohdy až dramatickým líčením míry Kristových muk: „*Tu tvář, tak ušlechtilou, že hříšník se jí bál, teď bezohlednou*

slinou s výsměchem poplival! Jak pohasly tvé oči, jak rty tvé zsinaly – proč tě tak krutě mučí, zač tě tak ztrestali?“ (EZ 320, 2. sloka), „V líce tě bijí, trnem korunují, do tváře plijí, smíchem potupují, máš octem, žlučí tišit svoji žízeň, zlou kříže trýzeň.“ (EZ 321, 2. sloka). Je to jakousi předzvěstí nadcházejícího pietismu, stejně jako přiznání se k vině nad Kristovou smrtí: „Tvé břímě mé jsou hříchy a já jsem zavínil, zač, Beránku ty tichý, tak tvrdě trestáns byl...“ (EZ 320, ze 3. sloky), „To já a moje činy, mé zrady a mé viny jsou příčinou tvých běd. Jak písku, který leží u moře na pobřeží, i mých je hříchů bezpočet.“ (EZ 323). Poněkud paradoxní je silný motiv soucitu s trpícím Kristem, který je na jedné straně liturgickým poradním odborem Synodní rady ČCE silně kritizován jako nebiblický⁴⁸, na druhé straně je ve výpovědi písní EZ natolik patrný, že stěží lze tvrdit, že nemá v protestantské zbožnosti silnou tradici. Podobným paradoxem se objevuje v liturgické souvislosti Kříže a Vzkříšení. Ač římskokatolická liturgie dbá na důsledné prožívání „velkopátečního smutku“ (utichnutí varhan a zvonů, uctění Kříže vleže na začátku obřadů, zákaz slavení mše svaté o Velkém Pátku a striktní vynechání Aleluja z liturgie celé postní doby), tak hned tři (JK 302, 303 a 308) ze třinácti pašijových písní vypovídají i o vzkříšení. Představitelé ČCE v Agendě naopak silně apelují na uchování (resp. znovuobjevení) jednoty Kříže a Vzkříšení⁴⁹ a odsuzují „velkopáteční smutek“ bez zřetele k „velikonoční neděli“⁵⁰, přesto v pašijových písních EZ nenalezneme jedinou přímou zmínku o Vzkříšení jako vyústění Kříže.

Doznívající pietismus konce 18. století a romantismus 19. století přichází s motivem Kříže jako závazku pro osobní obrácení se k následování Krista: „*Chci tě následovat, Pane, Duch svatý za tebou táhne a vede mě v tvých šlépějích...*“ (EZ 326, z 5. sloky), „*Smrt za mne Kristus podstoupil, můj život patří jemu. Chci za ním kráčet ze všech sil, čest vzdávat Pánu svému.*“ (EZ 327, ze 3. sloky). Pašijové písně romantické také mají oproti ponurosti písní bratrských mnohem radostnější charakter, převažuje tu chvála Kříže a povzbuzení jeho významem pro naši spásu (byť o významu Kristova Vzkříšení se zde nemluví): „*Z duše mizí*

⁴⁸ *Agenda I.*, str. 129

⁴⁹ *Agenda II.* Str. 101-101

⁵⁰ Tamtéž, str. 129

stará tíž, když se ke mně přiblížíš; lidskou křížovaný zlostí po mně toužíš v mé nízkosti.“ (EZ 324, z 1. sloky), *„Těž i v tom, co kdy mne rmoutí, sílí tvých mne hloubka ran; při nich smím-li spočinouti, novou čerstvost načerpám.*“ (EZ 325, ze 3. sloky). Jediná novodobá píseň tohoto oddílu EZ se nese v duchu pokory před Křížem *„Jak ústa otevřít, když příliš dobře vím, že s vinou krve té propadám soudům tvým...“* (EZ 332, ze 2. sloky) a překvapivě tu zaznívá velmi radikální podoba satisfakční teorie: *„A přece pro toho, jenž přišel dát svou krev, by viny odčinil a ztišil Otcův hněv...“* (EZ 332, ze 3. sloky).

Pašijové písně JK jsou mají mnohem užší zaměření pohledu na věci Kříže než výše uvedené dobové důrazy v EZ, což je dáno zejména tím, že v JK jsou zastoupeny téměř výhradně (krom výběru z bratrské písně *„Kristus příklad pokory“* JK 307, jedné písně Šteyerovy JK 310 a jednoho novodobého textu JK 321) romantické texty 18. a 19. století. Hlavním bodem je tedy vylíčení míry Kristových utrpení, které je zde podáno oproti soudobým písním v EZ mnohem poetičtěji: *„Žasni, Golgoto, Pán zmirá, bolest duše věrné svírá v této hrozně hodině...Sama příroda též lkala, hořem pukla tvrdá skála, slunce zastřelo se tmou...“*(JK 302, ze 2. a 5. sloky), ale též dramatičtěji: *„Co se jemu naposmívá, jak se rouhá lidský hněv, proudem lásky v zem když splývá z kříže jeho svatá krev; viny světa shlazuje, cenou naší spásy je.“* (JK 304, 3. sloka).

Pašijové písně JK mají výrazně epický charakter. Často se jedná o dramaticky stupňované rozjímání událostí Umučení až po Vzkříšení. V celém souboru pašijových písní se tu vlastně objevuje celá velikonoční událost: vjezd do Jeruzaléma (JK 305, 1. sloka, JK 308, 4. sloka, JK 318 celá), poslední večere (JK 305, 3. sloka, JK 308, 2. sloka), Jidášova zrada (JK 308, 3. sloka), Pilátův soud (JK 312, 2. sloka), plačící ženy (JK 303, 2. sloka), lotr po pravici Páně a zaslíbení radosti v Božím Království (JK 306, 3. sloka), Matka pod křížem (JK 306, 4. sloka, JK 311 celá a JK 314 celá), setník vyznávající Ježíše jako Krista (JK 303, 6. sloka), uložení do hrobu (JK 302, 6. sloka, JK 311, 4. sloka) i Vzkříšení (JK 302, 8. sloka, JK 303, 7. sloka, 308, 9. sloka).

Specifikem katolické pašijové spirituality je jednak její mariánský rozměr - obraz bolestné Matky pod křížem, vyjádřený již v předreformační sekvenci

Stabat mater (JK 314) - a jednak uctívání kříže jako nástroje naší spásy, která skrze Kristovo umučení přichází, jak o tom zpívá i starocírkevní hymnus „O crux, ave, spes unica – buď pozdraven, kříži jediná naděje“⁵¹. V kancionálové písni ke svatému kříži JK 317 je však zvěst této starobylé tradice uctívání kříže posunuta do poněkud extrémní roviny, kdy je v některých místech na rozdíl od předreformačního hymnu materie kříže jakoby odtržena od události Kříže: „*Svatý kříži, tebe ctíme, lůžko Pána Ježíše; v soudný den tě uvidíme na nebesích skvítí se...*“, a tak je tato píseň zřejmě ekumenicky nepřijatelná, ne-li i v rámci učení ŘKC pochybná.

2.3.5 Velikonoční písně

Na tématické dynamice velikonočních písní EZ názorně vidíme dobový posun v tématických důrazech. Zatímco ve starých, ještě předreformačních písních stačí pouhá zvěst Zmrtvýchvstání jako klíčového bodu křesťanské víry (viz 1K 15, 14): „*Nevěrný křesťan pochybovat přestaň! Naše víra jistá založena na Krista, který z mrtvých vstal.*“ (EZ 334, 2. sloka), v bratrských písních je již mnohem více kladen důraz na událost Vzkříšení v souvislosti Kříže i obecné a individuální eschatologie: „*Pro nás ty jsi umřel, pro nás umučen, aby hříšník uzřel a nebyl zničen, vstal zase k radosti z milosti, nám nadějí při skonání buď z mrtvých vstání.*“ (EZ 335, 3. sloka) a také na Vzkříšení jako autoritativní podstatu i poslání (v hlásání Krista zmrtvýchvstalého) Kristovy církve: „*Již vstav z mrtvých triumfuje a v nebi, v zemi kraluje, církev vzdělává, spravuje. Kteráž triumf krále svého hodně slavíc, běře z něho důvod vstání obecného.*“ (EZ 336, 3. a 4. sloka)

V písních pietistických a romantických pak nabývá na významu pojetí Vzkříšení jako vítězství nad temnotou a smrtí, v písních EZ 344 – EZ 348 je toto téma v zásadě stěžejní: „*Ó smrti, kde je osten tvůj? Ó, peklo, tvá kde všacka zbroj? Halelujah, halelujah! Našel mocnější silného reka, pobral loupež jeho.*

⁵¹ KKC, Str. 166. [617]

Halulajah, halelujah!“ (EZ 344, 2. sloka). Víra ve Vzkříšení Ježíše Krista zmocňuje věřící k síle a obstání v duchovních bojích: „*On, Kníže míru ne věky je živ; silnou má teď víru ten, kdo bál se dřív. Vítězem se stává, kdo zde trpěl s ním. Život v něm i sláva, nic se nebojím...*“ (EZ 346, ze 3. sloky).

Ve dvou novodobých písních se pak dostává do popředí zmrtvýchvstalý⁵² Kristus jako středobod svátostného stolování: „*V nás srdce hořelo, když přišel Pán a skutku temná noc byla ta tam...v nás srdce hořelo, když cizinec chléb vzal a rozlomil: Toť pán je přec!*“ i společenství modlitby (též nedělní liturgie): „*To jitro velikonoční smíš chválit v každém místě. Vždyť všude, kde se shromáždí ve jménu jeho dva neb tři, je s námi zcela jistě.*“ (EZ 350, 2. sloka)

V písních JK je v podstatě obsažen tentýž vývoj, jen díky výrazně jinému kvantitativnímu zastoupení písní jednotlivých období (převažují písně 18. století) není zdaleka tak patrný. Najdeme tu zvěst o Vzkříšení jak v její předreformační „čistotě“: „*Bůh všemohoucí vstal z mrtvých žádoucí, chvalme Boha s veselím podle Písma zpěvem svým. Pane, smiluj se.*“ (JK 402, 1. sloka), tak zasazenou mezi události Kříže a eschatologickou nadějí (15. století): „*Jenž jsi umřít ráčil, Kriste laskavý, by se k tobě vrátil hříšník váhavý, vstals dnes z mrtvých slavný, vítězný; přej nám šťastného skonání, hříchů poznání.*“ (JK 408, 3. sloka) i Vzkříšení jako vítězství nad temnotou: „*Aleluja! Živ buď nad smrtí slavný vítěz, jenž z hrobu svého právě vstal...Vstal z mrtvých Kristus oslavený, tma pekel před ním utíká...*“ (JK 401, z 1. a 2. sloky) a samozřejmě též vzkříšený Kristus jako eucharistická podstata: „*A když došli k cíli cesty, Pán se nechal pozvat dál, poznali ho učedníci, chléb když rozlámal. Mrtvý žije zcela jistě, je to on, Pán vzkříšený! Přijď i sem a stoluj, Kriste, s námi se všemi, aleluja, se všemi.*“ (JK 410, 4. sloka). Mnohem výrazněji než v EZ zde vystupuje do popředí motiv Zmrtvýchvstání jako důkazu Kristovy moci, potvrzení pravdivosti jeho zvěsti i potvrzení smyslu naší víry: „*Tím předpověď je splněna a víra naše stvrzena, aleluja.*“ (JK 403, 4. sloka), „*...vítěz kráčí z hrobu bran, všemu světu důkaz dává, že je světů věčný Pán...*“ (JK 409, z 1. sloky).

⁵² Tedy nejen umučený, jak spíše zvěstují písně z oddílu „Písně k večeři Páně“ – viz kapitola 3.4.4

Také ve velikonočních písních, stejně jako ve většině oddílů JK, se odráží mariánská spiritualita, obraz Matky radující se ze vzkříšení je postaven jako vítězné vyústění obrazu bolestné Matky pod Křížem: „*Raduj se a vesel, Panno Maria, velká tvoje žalost nyní minula; spatříš syna milého v blesku světla jasného, přivineš ho k srdci opět živého.*“ (JK 404, 3. sloka); úzce spjato s velikonoční tematikou je dogma o nanebevzetí Panny Marie i obraz Marie – Královny nebes: „*Vesel se, nebes, Královno, aleluja, zplesej tvorstva koruno, aleluja. Ten, jež jsi v klíně chovala, aleluja, vpravdě vstal Kristus, tvá chvála, aleluja.*“ (JK 407, 1.+2. sloka).

Mnohem výrazněji než v EZ je v JK rozvinuta epika evangelijní zvěsti, písně JK 410 – JK 413 jsou ve své podstatě příběhy o událostech Vzkříšení a po Vzkříšení: setkání žen s andělem u prázdného hrobu (JK 411, JK 412, JK 413), Jan a Petr u hrobu (JK 411, JK 413), zjevení Marie Magdalské v zahradě (JK 413), setkání Vzkříšeného s učedníky v Jeruzalémě a Tomášovo pochybování (JK 410, JK 411, JK 413) i cesta do Emauz (JK 410, JK 413).

2.3.6 Nanebevstoupení

V EZ se nachází 5 písní v samostatném oddílu „Nanebevstoupení“ (EZ 351 – 355), zatímco JK obsahuje pouze jednu píseň (JK 415) v oddílu „Velikonoční písně“.

První píseň tohoto oddílu EZ, jejímž autorem je B. Lukáš Pražský, se soustředí především na Kristovo pověření apoštolů při nanebevstoupení: „*Chci pak, moji apoštolé milí, byste k národům poslové byli; tím dovedte vůli mou k cíli.*“ (EZ 351, 5. sloka) a ze závazku vyplývajícího z tohoto pověření pro všechny křesťany: „*Nuže, věrní, na Pána jen hlaďte, v něm předchůdce svého vždycky mějte a v ničem dobrém již neleňte.*“ (EZ 351, 9. sloka). V ostatních písních převažuje motiv Krista, který po nanebevstoupení „...*sedí po pravici Boha Otce všemohoucího...*“ (z *Apoštolského vyznání víry*) a klíčovým christologickým titulem se tedy stává Kristus - „Král“: „*Již přepraven je trůn hned Bohu po*

pravici, tam Prvorozený se vlády ujímá...“ (EZ 354, z 1. sloky), „Aj, Pán kraluje, božskou čest maje...Kriste Ježíši, Králi nejvyšší...“ (EZ 353, z 1. a 2. sloka).

Píseň o nanebevstoupení v JK se soustředí spíše na toto dovršení pozemského působení Ježíše Krista jako na potvrzení naděje na vlastní spásu: *„Naději nám zde zůstavil, aleluja, aleluja, a k tomu cestu připravil, aleluja, aleluja. S radostí slyšme slavnou zvěst, aleluja, aleluja, že nás tou cestou sám chce vést, aleluja, aleluja.“ (JK 415, 2. a 3. sloka)*

2.3.7 Druhý příchod

Ruku v ruce s reformační snahou o očistu církve a obrácení křesťanského pohledu ke Kristu a jeho primární zvěsti, nabývají znovu na aktuálnosti i eschatologické otázky a reálné vědomí blízkosti Dne Božího soudu, který je v Písmu svatém přislíben. To se odráží i v tomto oddíle EZ. Zvlášť aktuální je Kristův příchod k Božímu soudu v bratrských písních, zaznívá jako varování a prosba o milost: *„Jak soudce těm se ukáže, jimž nezáleží na víře a kteří jeho učení až do konce jsou nevěrní“ (EZ 356, 2. sloka), „Když pak sem přijdeš, souditi nás budeš, podle své spravedlnosti, neodlučuj nás od své milosti“ (EZ 357, 2. sloka).* Dokonce tu nalezneme ve zveršování B. Lukáše Pražského předreformační sekvenci ze mše za zesnulé *Dies Irae*: *„Až přijde onen hněvu Páně den...Ten den pláče, slz a zarmoucení, naplněný žalostí a steny pozná hříšník zlořečený. Zlý křik bude k horám v žalu zníti, zda by mohli před Soudcem skrýti, hrůzám přetěžkým ujíti...“ (EZ 358, z 1., 14. a 15. sloky),* což je velice zajímavé, protože do katolického zpěvníku by se po liturgické reformě 2. vatikánského koncilu, která tuto sekvenci pro liturgii zádušní mše nedoporučuje z důvodu příliš naturalistických a ponurých obrazů hrůzy a zoufalství posledního soudu⁵³, velmi pravděpodobně zveršování této sekvence nemohlo dostat⁵⁴. V písních ovlivněných pietismem zaznívá na jedné straně ještě upřímnější

⁵³ BERGER, R. Str. 113.

⁵⁴ byt' je (ale ve výrazně redukované a „zjemnělé“ formě) zahrnuta v Denní modlitbě církve, jako hymnus Modlitby uprostřed dne o 34. týdně v mezidobí: *DMC. Hymny*. Str. 102.

a zvnitřnělá obava z tajemství posledních časů nepostihnutelných lidským myšlením: „*Mně slovo ‚věčnost‘ temně zní, je jako soumrak večerní, kdy den je v nedohlednu. Je pro mne věčnost bez času, jak zármutek je bez jasu, a bázni před ní blednu. Tak předěšené srdce mám, že ve své síle umdlévám.*“ (EZ 359, 1. sloka), na druhé straně však i vyjádření naděje v příchod Páně, který je křesťany přece dychtivě očekáván jako slavný den spásy, nikoliv jako hrůzostrašný den zatracení: „...*Kdo čeká tě se neleká, vstříc radostně ti chvátá tam v obydlí tvá svatá. My čekáme tě s důvěrou zde za dnů zkoušek víry...*“ (EZ 360, z 1. a 2. sloky).

V JK není druhý příchod Kristův nijak zvlášť zdůrazněn, v eschatologických písních je kladen důraz spíše na individuální spásu a osobní soud (popř. rozvinutý v katolickou nauku o očistci). Jednotlivé ojedinělé zmínky o druhém příchodu nalezneme ve velikonočních písních: „*Přijdeš jednou s velkou mocí, v slávě, v kruhu andělů, v život vzkřísíš z hrobu noci zástupy svých ctitelů...*“ (JK 409, z 8. sloky). Poněkud podrobněji se druhým Kristovým příchodem zabývají pouze adventní písně, neboť to je jedno ze stěžejních témat adventních zvěsti. Hned úvodní adventní antifona vyznává, že: „*Ejhle, Hospodin přijde a všichni svatí jeho s ním: a bude v den onen světlo velké, aleluja.*“ (JK 101), očekávání Jeho příchodu nám má být popudem k obrácení se: „*Ejhle, přijde, pán a Bůh náš, cestu připravujeme. Přijde čekaný Mesiáš, srdce očišťujeme. Přijde, přijde Vykupitel, přijde světa obnovitel, chválu Bohu vzdejme.*“ (JK 123, 1. sloka) a zároveň v něm můžeme vnímat určitou jistotu v jinak nejistém běhu světa: „*Nevíme, co přijde, Pane, víme však, že přijdeš ty, řeka času zvolna plyne k oceánu věčnosti...*“ (JK 129, ze 7. sloky).

2.4 Věřím v Ducha svatého

Písně o Duchu svatém a k Duchu svatému se obracející jsou v obou zpěvnících odlišeny především svým zařazením do jejich struktury. Zatímco v EZ tvoří tyto písně vlastní kapitolu (jako samostatný článek Vyznání víry) a jejich

využití v bohoslužbě tedy není limitováno liturgickým obdobím, tak v JK jsou začleněny do oddílu *Velikonočních písní* a jsou tedy již tímto svým zařazením koncipovány především pro slavnost Seslání ducha svatého, která se na konci velikonočního období slaví (byť se svatodušní písně zpívají i při jiných liturgických příležitostech, např. při kněžském svěcení či udělování svátosti biřmování⁵⁵; nejsou však na rozdíl od písní této kapitoly EZ zamýšleny k užívání v libovolné bohoslužbě během roku).

V EZ obsahuje tato kapitola tři oddíly: „*svatodušní písně*“ určené především k slavení neděle Seslání Ducha svatého, „*prosby o Ducha svatého*“ a také „*obnovení z Ducha*“.

2.4.1 Svatodušní písně

Tři svatodušní písně EZ jsou připomínkou události seslání Ducha svatého apoštolům o Letnicích: „*jehož dal učedníkům svým způsobem právě nebeským naplniv je světlem divným*“ (EZ 362, 2. sloka) i oslavou této Božské osoby, která obsahuje řadu teologických výpovědí. Odkazuje se zde na starozákonní předpovědi: „*Zdávna to Bůh předpověděl, aby každý věrný věděl, v tom své potěšení viděl, skrze Joele proroka, řka: Vyleji svého Ducha, on jest věrných všech útěcha.*“ (EZ 362, 4. a 5. sloka), je specifikován vztah k ostatním osobám Trojice: „*Tys Otci i Synu rovný, v božské osobě své nestižitelný...*“ (EZ 363, z 2. sloky), „*Ty svatý jsi Duch a svatý i Bůh...přicházíš k nám ze hlubin, kde vládne Otec, trůní Syn...*“ (EZ 364, z 1. sloky). Duch svatý je vzýván především jako Těšitel: „*Těšiteli Duchu svatý...*“ (EZ 363, z 1. sloky), a učitel těch, kteří jsou otevření jeho působení: „*Toť dílo Ducha svatého: učí, těší rád každého slovu pravdy povolného.*“ (EZ 362, 14. sloka), dárce víry: „*Ty dáváš svým víru pravou...*“ (EZ 363, z 5. sloky) a tvůrce jednoty církve: „*Ty jsi Duch a svatý Bůh a z církve tvoříš pevný kruh. Kéž vzdáváme ti chválu, čest za vše, co v našich rukou jest.*“ (EZ 364, 6. sloka).

⁵⁵ CIKRLE, K. Str. 92 a 94.

V JK nelze jednoznačně rozlišit písně svatodušní a prosby o seslání Ducha svatého. JK 422 a 423 (verze starocírkevních hymnů *Veni, Sancte Spiritus* a *Veni Creator*) jsou tedy spíše prosby o seslání Ducha svatého (ostatně i v EZ jsou v oddíle proseb verze jednoho z těchto hymnů zařazeny), ale u písní JK 421, 424 a 425 jsou oba motivy prolnuty. Duch svatý je v JK oslavován ve shodě s EZ jako zdroj jednoty církve: „*Rozmnožuj vždy naši víru, ať jsme všichni jedinou v Kristu Pánu rodinou.*“ (JK 421, ze 2. sloky), navíc se ale zdůrazňuje Jeho působení v běhu světa: „*Moudrost tvá svět řídí celý...*“ (JK 424, z 1. sloky) a tvůrčí potenciál: „*Ty Boží láska, která vaneš tmou času z věčna do věčna, jenž světy tvořit neustaneš, ty jediná, ty skutečná...*“ (JK 425, z 1. sloky). Tato rozdílnost důrazů je zřejmě způsobena odlišným stářím písní. Zatímco v EZ jsou v tomto oddíle písně ze 16. a 17. století, kdy byla aktuální především otázka zápasu o „pravdu“ a „pravou víru“, JK 424 a 425 jsou napsány ve století dvacátém, kdy se do popředí dostávají jiná témata, včetně otázky stvoření a Božího zjevování se ve znameních času. Text V. Renče v písni JK 425 je velmi zajímavý též svým christologickým zaměřením, je zde vyzdvížena role Ducha svatého v díle spásy skrze Bohočlověka: „*Z archandělského zvěstování, tys Boží dívku zastínil...Ty hlase Otcův u Jordánu, kdy Syn se k dílu ubíral...Na hoře Tábor světlem jsi byl, když odkryl Syn svou Boží tvář...Před světem v bázni shromáždění přátelé pravdy jediné doufají jen v tvé utěšení a všechna bázeň pomine...*“ (JK 425, z 2.-4. a 6. sloky) a konečně též eucharistický rozměr: „*Ty jsi ta síla, Duchu Boží, kterou sám Kristus do nás vloží, když tělem svým a krví svou sytí svou rodinu apoštolskou.*“ (JK 425, z 6. sloky)

2.4.2 Prosby o Ducha svatého

Základní starocírkevní zpívanou prosbou o vylití Ducha svatého je latinský chorál *Veni Creator*. Toto volání po obnově srdce, duše, mysli i těla, vyznání schopnosti čelit zlému v síle Ducha svatého a konečně i trinitární prosba o poznání samotného Boha se v nejuvěrnější podobě objevuje v JK, jako JK 423.

V EZ jej najdeme také ve velmi přesné, ale zkrácené verzi Vernerově⁵⁶, jako EZ 368, a dále v opakovaně reformačně upravené verzi EZ 371, kde se objevují i motivy chorálu původně nepříslušející, ale pro protestantskou tradici podstatné, především aktuálnost příchodu Páně: „*Přijď již brzy, přijď, Pane náš, své věrné pod ochranou máš, nechť vzejde záhy hvězda jitřní! Očekáváme příchod tvůj, Ježíši, Kriste, Králi můj, tvá svatá církev již tě žízní. Ach, Duchu svatý, připrav nás na den, kdy Ježíš přijde sám.*“ (EZ 371, 4. sloka).

Ostatní prosby o Ducha svatého v JK se nesou ve světle tohoto chorálu, tedy především v prosbách o tradičních sedm darů (moudrost, rozum, rada, síla, umění, zbožnost a bázeň Boží). Zdůrazněn je Duch svatý jako Obnovitel: „*srovnej, co je zkřivené, zahřej, co je studené, a nedej nám zabloudit...*“ (JK 422, ze 4. sloky). EZ se vyznačuje v tomto oddíle jednak individuálním pojetím prosby o Ducha svatého, především u Komenského: „*Vladaři můj výborný, braň a sil mne sám, by libý neb odporový vítr sem ani tam mnu nemoh' viklati, nýbrž ať v každé době důvěřuji se tobě, rač mi pomáhati!*“ (EZ 367, 4. sloka), ale i v novějších písních: „*Má síla umdlévá, než k službě dospěje, v mé síle oheň neplane, dech jarní nevěje. Má síla pronikne jen tebou protčena, má korouhev jen silou tvou v boj bude nesena.*“ (EZ 383, 3. sloka). V romantických písních vystupuje do popředí oproti JK zcela jedinečný motiv prosby o vylití ducha k obnově církve: „*Mdlíme, Pane, na modlitbách svatých, apoštolská věrnost schází nám...Dej, ať život nový v církvi tvojí vzkvete tam, kde květy spálil mráz...*“ (EZ 382, z 2. a 3. sloky) a oživení „starých časů“ církevních, v typické protestantské idealizaci prvotní církve: „*Ó vrať nám dávnou dobu blahou, v níž s otci jsi zde přebýval, kdy tvář tvou milostnou a drahou tvůj lid vždy jasně vidíval, ať vše zas tobě jen se klaní a v tvém vždy roste milování.*“ (EZ 381, 5. sloka).

⁵⁶ Samuel Verner = Josef Tkadlec (1897-1976)

2.4.3 Obnovení z Ducha

Tento poslední oddíl EZ nemá v JK svoji paralelu, zřejmě pro chybějící písně na připomínku a chválu křtu (nikoliv písně ke křtu), neboť v křesťanské věrouce je obnovení z Ducha spojováno především s křtem (v návaznosti na něj pak v katolickém pojetí i s biřmováním a Eucharistií)⁵⁷. Tato spojitost se svátostí křtu je v EZ zachována, avšak tento oddíl také přesně nenaplnuje svým obsahem vlastní název. V centru písní nestojí Duch svatý, ale Kristus, jeho spásná oběť: „*Neb nás obmyl, od hříchů očistil krví svého Syna milého, lid vzácný sobě učinil z smilování svého (EZ 386, 2. sloka)* a vštípení křesťanského života v Kristovu sílu a moc. „*Kdo v Krista uvěří, on obdaří ho mocí ochotně, ze srdce činiti dobré věci; svévolnost opustí, nic mu nepřekáží v štěstí i v neštěstí kráčet v bázni Boží.*“ (EZ 392, 6. sloka). Je-li nepřímě zmíněn Duch svatý, pak opět v christologickém rámci: „*V studnici však života, kterou nám Kristus dobyl podle svých zaslíbení, dává nám vodu na poušti, by ji pilo všechno množství k žízně své zapuzení.*“ (EZ 390, 3. sloka)

2.5 Svatou církev obecnou

Kapitola o církvi je v EZ poměrně důkladně rozpracována, je jí věnováno bezmála 100 písní. Krom témat přímo eklesiologických, mezi nimiž je „díků za církev“, „prosby za práci církve“ a „písně k pověření služebníků církve“, jsou zde zařazeny i oddíly liturgických bohoslužebných písní ke svátostem - „písně křestní a k uvedení dětí“ a „písně k večeři Páně“ - i k jednotlivým bohoslužebným úsekům - „prosby o slovo Boží“, „díků za slovo Boží“ a „písně po požehnání“. A konečně jsou tu také oddíly, které nejsou přímo eklesiologické, ale přinejmenším částečně z nauky o Kristově lidu obsahově vychází - „ochota k oběti“ a „bratrská láska“.

⁵⁷ KKC Str. 318, [1215]

V KK není nauka o církvi nijak systematicky zpracována, její stěžejní body jsou obsaženy v liturgických modlitbách, především v eucharistické modlitbě, proto není již potřeba rozebírat toto téma systematicky v propriálních písních. V KK najdeme však samostatné zmínky, které alespoň částečně eklesiologické učení Římskokatolické církve odrážejí. Písně bohoslužebného rázu (o Božím slovu, ke křtu i Eucharistii) pak mají v KK své pevné místo a jsou tedy velmi dobře porovnatelné s písněmi EZ.

2.5.1 Díky za církve a prosby za práci církve

Církev je v EZ označována jako „*Kristova choť*“ (EZ 401, 1. sloka; 405, 1. sloka; 409, 1. sloka), „*chrám Páně*“ (EZ 401, 6. sloka), „*město Boží*“ (EZ 411, 1. sloka), „*vinice Páně*“ (EZ 416) a „*Sión*“ (EZ 424).

Počátek církve je v jejím zakladateli Ježíši Kristu: „*Co jsi počal, Pane milý, při nás z lásky doved' k cíli; doufáme my v tebe, Pane, že tvé dílo přečstane.*“ (EZ 379, 4. sloka) a v něm je též její dovršení, eschatologický rozměr: „*Byl ji přijal, s ní se svázal v smlouvě milostné, zasnoubenou, posvěcenou, k milosti věčné v té své spravedlnosti, plné nevinnosti, do konce v stálosti.*“ (EZ 405, 3. sloka), „*naději se těšíc' jistě, že nás všechny, Pane Kriste, ruka tvoje spolu spojí tam, kde trůn tvůj věčný stojí.*“ (EZ 379, 13. sloka). Kristus církve řídí a spravuje svým slovem: „*...ji spravuješ skrze slovo svaté, po všem světě rozsáté.*“ (EZ 404, z 5. sloky) a dary Ducha svatého: „*To nové rození ze služby slova tvého a z Ducha pramení v svazku lidu věrného tvému nařízení*“ (EZ 408, z 3. sloky). Příslušnost k církvi je pojímána jako důsledek Božího povolání – vyvolení: „*a dle svého předřízení k věčnému v Kristu spasení vybírá z národů, lidí, ty, jak jemu se vidí.*“ (EZ 401, 2. sloka), „*Tak zprostřed světa všeho církve shromažďuješ...*“ (EZ 408, z 2. s loky).

Nejzřetelnější a nejpropracovanější eklesiologickou nauku poskytují písně Jednoty bratrské. Je z nich na jedné straně patrný zcela konzervativní přístup: církvi je dána moc odpouštět viny: „*A církvi dal Boží Syn moc na odpuštění, neb*

na zadržení vin z jeho stanovení.“ (EZ 402, 7. sloka) a je nezbytná ke spáse: „Věrné členství vždy v synovství jí zachovejme, s důvěrností i s milostí všemu obcujme: počtě boží pravé, službě její drahé, k spasení potřebné.“ (EZ 405, 8. sloka) a je chápána jako univerzální. Na druhé straně se ale v bratrských písních objevují i značně radikální myšlenky a tendence spojující pravou Kristovu církev přímo s Jednotou bratrskou: „Již Babylón velmi klesá, rány Boží hodně nesa: z toho radujte se, věrní, že Bůh zprošťuje vězení Antikrista, svůdce světa, jehož je ukrutnost lítá. Již jest sto let uplynulo, proroctví se vyplnilo: mistr Jan Hus odpovídá, v pravém učení ožívá. Budiž chvála Bohu, sláva, že se pravda zas rozmáhá! (EZ 400, 1.+2. sloka).

Veškeré reformační snahy o očistu církve se odrážejí i v typickém zaměření písní EZ, které mají tendenci idealizovat již očištěnou církev v protestantském chápání (zvláště život v bratrském společenství Božího lidu): „...jaká radost v Páně domě, jaká hojnost utěšení, nedostatků žádných není...Dobrota v něm jest i milost, pokoj, láska, sjednotilost, jasnost, sláva, moudrost, jmění, nade všecko pomyslení...Radost má druh z druhu svého, jako by vše bylo jeho...Vyšší k nižším má se tiše, kdo jest níž, nežádá výše...nikdy z lásky nevypadnou, v milování neochladnou...“ (z písně EZ 399), ale na druhé straně jsou tu i písně, které vypovídají o nedostatecích, z nichž největší je nejednota Kristovy církve: „...ať se tvůj lid v jedno spojí, jenž jest velmi rozptýlený...“ (EZ 379, z 5. a 6. sloky), která logicky vyústí uje v nesčetná volání po jednotě a po Boží pomoci na cestě k jednotě jeho lidu. Dalším díky reformačnímu zaměření akcentovaným obrazem je církev jako malé stádce věrných uprostřed nepřátelského okolního světa, vyjádřený především zveršováním Žalmů 12 a 79 (EZ 414 a 418). S tím souvisí i pro menšinové reformační skupiny tolik typický obraz církve jako strážkyně pravdy proti kolem se rozmáhajícímu bludu: „V širý svět blud vyšel posledního věku; kdo byl pravdy došel, blaze v ní člověku. Uměj si jí vážít a vděčný za ni být, kdo někdy u Krista chce v nebi místa.“ (EZ 415, 1. sloka). Proto písně EZ často prosí Pána o schopnost přiblížení se ideálu prvotní církve: „Kéž prvních svědků duch se vzbudí a na hradbách tvé církve věrně bdí...“ (EZ 423, z 1. sloky) a některé písně tohoto oddílu mají vysloveně bojovný

charakter: „*Pro Krista v boj zvou strážní ctné Boží rytíře; jsou dnové zlí a vážní, v boj, věrní u víře!*“ (EZ 427, z 1. sloky).

Prosby za práci církve nejvíce zdůrazňují potřebu probuzení nových pastýřů a služebníků, kteří povedou církve k jednotě v Kristu: „*Pastýři nebeský, Pane náš Ježíši, shlédni na nás hříšné, dej nám správce věrné, duchovní a pravé, ať vedou k pravdě tvé duše tvé vyvolené, v světě rozptýlené.*“ (EZ 413, 1. sloka) a také na misijní růst církve: „*Otvírej národům brány tam, kde tvůj je dům, světla svého všechnu moc dej jim ve tmě na pomoc. Již smiluj se.*“ (EZ 420, 4. sloka)

Z jednotlivých zmínek o církvi v písních KK nelze tak jednoznačně vyčíst jejich eklesiologickou nauku, ale četnost a zaměření některých důrazů jednak vypovídá o společném křesťanském naukovém základu učení o církvi a jednak ukazuje i některá specifika římskokatolické eklesiologie.

Podobně jako v EZ je i v KK vyznáváno, že církve je zakotvena v Bohu: „*Tys nás, Bože všemohoucí, stvořil, spasil, posvětil, k naší spáse nehynoucí, církve svatou založil...*“ (KK 424, ze 3. sloky), jejím zakladatelem je Kristus: „*Základ církve pevná skála do vln světa vsazená, stojí tak, jak věky stála, mocí Boží chráněná. Zakladatel její vstává, vítěz kráčí z hrobu bran...*“ (KK 409, z 1. sloky), který ji sytí svým slovem: „*Dej církvi bohatnout a růst slovem svých svatých úst.*“ (KK 522, ze 2. sloky) a dary Ducha svatého: „*Ty jsi ta síla, Duchu Boží, kterou sám Kristus do nás vloží, když tělem svým a krví svou sytí svou rodinu apoštolskou.*“ (KK 425, ze 6. sloky). Nejčastější prosba, která se v modlitbě za církve v písních KK objevuje, je volání po jednotě Božího lidu: „*Jako ty jsi jedno v Otci, kéž my všichni jedno jsme, sjednot naše společenství v živém těle církve své.*“ (KK 523, z 1. sloky), dokonce je zde i přímo ekumenická píseň KK 910 „*Jeden Pán, jedna víra*“. Potud je eklesiologická zvěst písní KK stejná jako zvěst EZ.

Mezi specifické důrazy římskokatolické eklesiologie, které se odrážejí v písních KK, patří nauka o Magisteru – učitelském úřadu církve: „*Své církvi pravdy slova jsi svěřil bezpečně, v nich ona spásu chová všem těm, kdo věří v ně...*“ (KK 513, ze 3. sloky), vzájemný živý vztah církve pozemské a nebeské:

„...pomoz církvi putující, církvi vítězná.“ (KK 519, z 5. sloky) i Eucharistie jako zdroj života církve: „Dej, ať tělo církve vsřebává všečen život z tvého chleba...“ (KK 524, ze 4. sloky) a zároveň její úkol a pravomoc: „Co sám Kristus tehdy konal, to nám činit přikazoval ke své věčné paměti. V tom jej církev následuje, chléb a víno proměňuje v spasitelné oběti.“ (KK 717, 5. sloka). Samozřejmě je v KK obsažena i nauka o papežském primátu, kterou rozvíjí především píseň KK 931: „Tam, kde strmí církve skála, jak od časů Petra stála, v přepamátném, věčném Římě všečen svět se spojil v hymně: Svatého nám Otce, Bože, v lásce chraň a zachovej. Všechny sbory nebešťanů, prostě s námi za ochranu pro Kněze, jenž k spáse lidí Petrův koráb moudře řídí...“ (z písně KK 931) a dále písně ke svatému Petrovi: „Od sítí tvých k rybolovu svému, tě, Šimone Petře, volá pán, pastýřem tě činí lidu všemu, svěřuje ti klíče věčných bran...Ty skálou jsi, na níž církev Boží sám Kristus Pán provždy postavil...“ (KK 826, z 1. a 2. sloky).

2.5.2 Prosby o Boží slovo a chvály Božího slova

Boží slovo je nepochybně ústředním tématem evangelické tradice, „sola scriptura“ zaznívá celými protestantskými dějinami. Proto i v EZ „prosby o Boží slovo“ a „dík za Boží slovo“ patří k obsáhlejším kapitolám – dohromady čítají 22 písní.

Boží slovo je, především v nejstarších písních, vnímáno jako dar přicházející skrze Ducha svatého: „Navštiv nás Ducha plností, ať zkusíme sladkosti služby Slova tvého...“ (EZ 434, ze 3. sloky), „Ó Pane, jenž jsi přikázal řeči své ostříhati, Duchem v srdci našem je psal, račiž nám pomáhati...“ (EZ 435, z 1. sloky), Slovo není jen písmo, ale Slovem živým a tvůrčím je i sám Syn od Otce poslán: „Ty jsi Slovo Otce svého a obraz osoby jeho, tvou předivnou mocí stvořeny jsou všechny věci, jež ty slovem udržuješ a moudře spravuješ.“ (EZ 434, z 2. sloky). Boží slovo je tu opakovaně oslavováno jako pokrm duše: „...rač chlebem slova svého sytiti z nás každého, dej též v nebeském království jísti chléb blahoslavenství.“ (z písně EZ 448), bezpečný průvodce na cestě života: „Nechť

tvé světlo jasně vzplane a ostříhá našich cest! Bezpečně vždy noha stane, když tvé slovo svící jest.“ (EZ 452, z 2. sloky), pramen poznání Boha: „*Moudrosti poklad z nebe je slovo Boží nám, jímž poznání nám sebe přivádí Pán Bůh sám...*“ (EZ 446, z 1. sloky) i zbraň v duchovním boji: „*Buď ve všech bojích jistým štítem a vždycky věrným pomocníkem! Tys vůdcem bitev vítězných – ó slovo Boží z Knihy knih!*“ (EZ 454, z 5. sloky). V některých písních je pak zdůrazňováno Boží slovo jako nástroj, kterým Bůh řídí naše životy; v tomto smyslu vystupuje do popředí Boží slovo jako přikázání pro život : „*V slovu svém nám, Bože, zjevuješ vůli svou, tu pravdu věčnou, tím slovem své dítky spravuješ, oblažuješ duši vděčnou. Uč nás milovati a vždy ostříhati přikázání tvá, tak ať každý toho dá důkazů mnoho, že tě vskutku zná.*“ (EZ 439, 2. sloka). Základní vlastností Božího slova oslavovanou EZ je jeho věčnost a neměnnost: „*Pomine nebe i země, slovo Páně nezahyne, aniž bude umenšeno, ne věky je utvrzeno.*“ (EZ 445, 2. sloka). Důraz je kladen i na misijní rozměr - na Slovo, které má být zvěstováno: „*Pane, dnes zvlášť děkujeme za tvé evangelium. Dej, ať nezůstane němé, ať potěší každý dům.*“ (EZ 442, 2. sloka). Do tohoto oddílu jsou zařazeny i písně velebící neděli, den zvěstování Božího slova ve shromáždění: „*Zasvitla zase neděle, v mysl sobě беру cele jiného nic nedělati v ní, než k čemu Bůh zasvětil ji, pustit z mysli věci časné, rozjímat nebeské krásné.*“ (EZ 437, 1. sloka). Velmi významným důrazem v těchto písních je také vyznání toho, co především brání přijetí Slova a porozumění jemu, a tím je přílišná zakotvenost duše v pozemských statcích: „*...Učiň srdce schopnější slova svatá přijímati; od zemských věcí odváděj a nebeské hledati dej.*“ (EZ 438, z 1. sloky)

V KK jsou tématice Božího slova vyhrazeny především jednotlivé sloky mešních písní, které nahrazují zpěv verše Aleluja před čtením Evangelia. Některé motivy jsou podobné vyznáním EZ. Především je to Boží slovo jako dar Ducha svatého: „*Přijď Duchu svatý, světlem zažeň stín, ať pochopí má duše, že je zvána opustit sebe, následovat Pána. On sám ji volá hlasem laskavým*“ (KK 520 Před evangeliem, 2. sloka), průvodce cestou života: „*Kéž nám pravda slova tvého svítí ve tmách světlem svým, k sídlům blaha nebeského buď nám vůdcem bezpečným.*“ (KK 517, ze 3. sloky) a pokrm duše: „*Nejen chlebem člověk žije, živ nás, Pane,*

slovem svým...“ (KK 523, ze 2. sloky). Též se tu opakuje misijní význam Božího slova: „*Chci tvým slovům naslouchat, vždy být statečným, chci tvou radost rozdávat bratrům, sestrám svým.*“ (KK 521, 2. sloka) a potřeba ztišení srdce před okolním světem pro opravdové naslouchání Božímu slovu: „*Kdo je z Boha, pravil pán, slovo Boží slyší; má své nitro dokořán a hluk světa ztiší. Tak se ztiším dnes i já před tebou, můj Pane, ať v mé mysli pravda tvá i v den všední plane.*“ (KK 516, 2. sloka). Objevují se ale i motivy specifické, které v EZ nejsou tolik zdůrazněny. Je to jednak potřeba očistit své srdce před slyšením Božího slova (toto chápání je dobře naznačeno i řazením mešních liturgických úkonů: bohoslužba Slova navazující na úkon kajícínosti): „*Milostí svou změň nám, Kriste, srdce v roli úrodnou, ať tvé símě svaté, čisté padne v půdu příhodnou.*“ (KK 512, ze 3. sloky), jednak vztah Slova a církve, v němž církve z Božího slova roste: „*...Dej církvi bohatnout a růst slovem svých svatých úst.*“ (KK 522, z 2. sloky) a zároveň je Kristem pověřena být uchovavatelkou jeho Slova: „*Své církvi pravdy slova jsi svěřil bezpečně, v nich ona spásu chová všem těm, kdo věří v ně; vždyť jenom svatá víra, ač svět jí pohrdá, zdroj štěstí otevírá, lék choré duši dá.*“ (KK 513, 3. sloka).

2.5.3 Křestní písně (a písně k uvedení dětí)

Celou reformační historií se táhne otázka křtu malých dětí. Některé protestantské církve od této praktiky zcela upustily. V ČCE jsou na základě usnesení 12. synodu z r. 1956 legitimní obě formy křtu – jak křest nemluvněte, za nějž se zavazují rodiče, kmotři a celé shromáždění a jež později se k němu přiznává v obřadu konfirmace, tak i odložení křtu po uvážlivém rozhodnutí rodičů do věku, kdy dítě samo vyzná svoji víru samo⁵⁸. Proto v EZ najdeme mezi písněmi ke křtu a uvedení dětí (obřad, který má význam v situaci, kdy se odkládá křest dítěte do pozdějšího věku⁵⁹) jak píseň obecně křestní EZ 455, která vystihuje podstatu křtu

⁵⁸ Agenda I. Str. 70 - 71

⁵⁹ Agenda I. Str. 104

jako takovou bez ohledu na věk křtěnce a může být i připomínkou a oslavou této svátosti obecně bez vazby k jejímu konkrétnímu udělování, tak píseň vyloženě ke křtu nemluvněte EZ 456, jednu prosbu celého shromáždění o přijetí dítěte do náruče Boží EZ 457 (píseň naznačující jak prvky křestní, tak i pohřební písně) a konečně dvě písně, které vyjadřují vděčnost rodičů za dar nového života a ochotu odevzdat své dítě do rukou Božích EZ 458-459.

KK obsahuje v oddílu Písní příležitostných jednu píseň k liturgii udělování svátosti křtu KK 906. Je to píseň ryze liturgická, vhodná pro křtěnce jakéhokoliv věku, ale vždy ve vazbě ke konkrétnímu obřadu, nikoliv jeho obecné připomínce. Prosby o ochranu dětí, o dar víry pro ně a podobné motivy v KK nenajdeme, s výjimkou jediné zmínky v mariánské písni KK 804: „...*Z vůle Boží vrať nás všechny křesťanskému životu, otcům, matkám moudrost vdechni, dětem uchraň čistotu.*“ (KK 804, z 5. sloky).

2.5.4 Písně k večeři Páně / Eucharistické písně

EZ obsahuje celkem sedm písní k večeři Páně. Tři z nich (EZ 461-463) jsou teologicky velmi hutné texty v imperativní formě od B. Lukáše Pražského a B. Jana Augusty, které rozeberu v závěru kapitoly. Tři další jsou oslavnými modlitbami, mezi nimi text M. Jakoubka ze Stříbra, který zdůrazňuje nasycení duše v účasti na svátostné hostině: „*Toto svaté hodování je v tvé smrti účastenství, nevinné krve vylití, z něhož duše nasycení berou vždy bez uměnění, rozkošné mají živění.*“ (EZ 460, 5.+6. sloka), dále text z první poloviny 17. století, který zdůrazňuje reálnou přítomnost Kristova těla a krve v chlebu a vínu: „...*chléb že je tvé svaté tělo, jež za nás na kříži mřelo, nám tak život dáti mělo; víno že je tvá krev svatá za výkupné z hříchů vzatá, z nás by vina byla sňata.*“ (EZ 464, 3.+4. sloka) a konečně píseň EZ 465 z téže doby, která se spíše soustředí na chválu Kristovy oběti těla a krve na kříži, což odpovídá reformačnímu liturgickému rázu večeře Páně, který je formován v kritickém náhledu na

katolickou mši, která jevila tendence opakování Kristovy oběti⁶⁰, byť toto sama římskokatolická církev odmítá a vyznává jedinečnost a neopakovatelnost Kříže⁶¹. Konečně posledním textem tohoto oddílu je epické převyprávění textu Matoušova evangelia a Prvního listu Korintským o ustanovení večeře Páně. Je zajímavé, že nejmladší text tohoto oddílu je ve své nejstarší verzi datován do roku 1781, novější texty se zde nevyskytují (pouze redakční textové úpravy starších textů).

V KK jsou dvě centra eucharistických písní: jednak sloky k přijímání u mešních písní a jednak část písní z oddílu „Písně k pánu Ježíši“ (konkrétně tyto: KK 701, 704, 705, 710, 712, 713, 714, 716, 717, 718, 719, 722, 724 a 725).

Jedním z nejzásadnějších rozdílů oproti písním tohoto charakteru v EZ je zaměření na přítomný okamžik. Zatímco v EZ i ty písně k večeři Páně, které jsou modlitbami, mají obecný charakter, jsou chválou provždy dané znovu se zpřítomňující milosti, kdežto v KK se jedná povětšinou o konkrétní chválu právě probíhajícího okamžiku přijímání – vstupování Krista do nitra přijímajícího. Sloky k přijímání u mešních písní v KK jsou často psány v „ich“ formě, jako individuální vyjádření přijímajícího, byť ostatní sloky těchto písní mají ryze kolektivní charakter (a množné číslo – „my“). Konkrétně jde o písně KK 512, 513, 515, 516, 518, 522 (zde jsou v „ich“ formě psány i sloky k obětnímu průvodu) a 525, oproti tomu v EZ, kde v jinak ve většině oddílů tvoří písně v „ich“ formě přibližně stejný podíl jako písně kolektivní, je v tomto oddílu pouze jedna z písní psána individuálně, a to ještě až od své 3. sloky (EZ 465). Může to ukazovat i na to, že v římskokatolické tradici je přijímání Eucharistie více chápáno jako individuální záležitost mezi přijímajícím a Kristem, oproti evangelickému důrazu na společenství chleba a vína. Dobře tento rozdíl ilustruje i obvyklé (ovšem ne nezbytné) prostorové liturgické uspořádání při přijímání – v katolickém prostředí řada, v níž postupují přijímající, a v evangelickém naopak kruh, v němž postupuje podávající.

Dalším fenoménem v eucharistických písních KK, který reformovaná tradice zcela opustila, je adorace Eucharistie, vycházející z učení o permanentní

⁶⁰ Tamtéž, str. 25

⁶¹ FILIPI, P. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno: 1996. Str. 91, bod 36.1.4

přítomnosti Krista po celou dobu existence eucharistických způsobů a z tradice uchovávaní a výstavu proměněných hostií k úctě věřícím⁶². Klanění je obsaženo ve většině eucharistických písní v KK: „*Před svátostí touto slavnou v úctě skloňme kolena...*“ (KK 704, z 5. sloky), „*Klaním se ti vroucně, skrytý Bože náš, jenž tu ve svátosti sebe ukrýváš...*“ (K 712, z 1. sloky), „*Na kolena padejme, hluboce se klanějme. Pána svého ve svátosti vroucně vzývejme.*“ (KK 713, 1. sloka), „*Pojďte uctít poklonou svátost Těla tajemnou...*“ (KK 716, z 1. sloky) atd.

Nejhlouběji teologicky propracovanými texty mezi eucharistickými písněmi KK jsou tři sekvence svatého Tomáše Aquinského: „*Sacris solemnibus*“ (KK 710 – „*K svátku tajemnému*“), „*Adoro te devote*“ (KK 712 – „*Klaním se ti vroucně*“) a „*Lauda Sion*“ (KK 717 – „*Síóne, chval Spasitele*“). Srovnáme – li obsah těchto textů s bratrskými písněmi EZ 461 - 463, najdeme zde paralely i odlišnosti.

Ze společných vyznání se nejčastěji opakuje motiv proměněného chleba a vína jako duchovního pokrmu: „*Plode smrti páně, Chlebe života, v němž se lidem dává Boží dobrota, dej mé duši stále jenom z tebe žít, v tobě Boží lásku rozjímat a cítit.*“ (KK 712, 5. sloka), „*Úmysl tento jeho byl, aby život věrných sytil, kdo jsou k němu přivedeni, vírou jeho obživeni. V ní duchem věrně pracují, až v té práci umdlévají, jimž je třeba posílnění, duchovního nasycení.*“ (EZ 461, 3. a 4. sloka), Chléb – Tělo Páně je pak takto zvlášť oslavován jako posila a nasycení duše, Kalich – Krev Páně zase jako lék a zdroj očistění – odpuštění hříchů: „*...on dal litujícím krev svou k obcerstvení. Tento kalich, praví, je vám pro spasení, pijte z něho věčné zdraví.*“ (KK 710, ze 4. sloky), „*...vždyť jest za nás z těla vylita, Pane, krev tvá přečistá, které my požíváme, když z kalicha tvého pijeme, věříce na odpuštění hříchů podle tvých věrných slibů.*“ (EZ 462, ze 17. a 18. sloky).

Prvním významným rozdílem je vazba na starozákonní oběť, kterou nalezneme pouze v KK, v EZ nikoliv. Evangelická tradice se v tomto bodě soustředí důsledně na novozákonní zvěst, proto ani v liturgii večere Páně

⁶² KKC [2628]

nenalezneme odkaz k starozákonním obětním předobrazům⁶³, zatímco katolická církev v Římském kánonu vyznává jasnou návaznost eucharistické oběti na oběť Melchizedechovu⁶⁴. Svatý Tomáš Akvinský zdůrazňuje vazbu na židovskou hostinu jak při líčení Kristovy poslední večeře: „*Chvála na památku večeře se vzdává, když v předvečer svátků beránka Pán dává, s ním chléb nekvašený, dávno podle práva v Písmech otcům přislíbený*“ (KK 710, 2. sloka), tak v chvále svátostného Chleba: „*Chléb andělský přetajemně stal se chlebem dětí země, které zdvihá k božské cti. Předobrazem v Izákovi, zpodoben pak v beránkovi, v maně, dané na poušti.*“ (KK 717, 11. sloka), zároveň ale zdůrazňuje překonání starozákonního pojetí oběti: „*...Svátek svátosti se koná na památku dne, kdy ona byla ustanovena. V ní Král nový získal vládu, obětí Nového řádu ukončen je Starý věk. Staré zašlo, nové vzkvítlo, Pravda vydala své světlo, noc se dala na útek.*“ (KK 717, ze 3. a 4. sloky).

Svatý Tomáš se nezabývá ve svých sekvencích otázkou oprávněnosti k přijímání Těla a Krve, pouze připomíná novozákonní varování před nevhodným přijímáním⁶⁵: „*Dobří, zlí ho požívají, nestejný však úděl mají: život nebo prokletí. Zlým je k smrti, dobrým k žití; jedny hubí, druhé sytí téhož chleba přijetí.*“ (KK 717, 9. sloka). Bratří – Lukáš Pražský i Jan Augusta – naopak zdůrazňují podmínky k účasti na stole Kristově: „*Kdo není Krista účasten, stolu toho není hoden.*“ (EZ 461, ze 7. sloky), „*Slovem svým vás svolává, jednotou víry vám vstup dává v dům Krále, Pána nejvyššího; zahání pryč jiného. Pojdte, jezte a pijte vy, kdo v jeho řádu stojíte, v poslušství víry žijete, v obecenství církve jste.*“ (EZ 432, 3. a 4. sloka)

Konečně se v Tomášových sekvencích objevují některé specifické důrazy detailně propracovaného katolického učení o Eucharistii: pověření církve k opakování svátostné večeře: „*Co sám Kristus tehdy konal, to nám činit přikazoval ke své věčné paměti. V tom jej církev následuje, chléb a víno proměňuje v spasitelné oběti.*“ (KK 717, 5. sloka), rovnocenná přítomnost celého Krista v obou způsobech: „*Pokrm těla, nápoj krve, Kristus je však celý v prvé,*

⁶³ Agenda I. Str. 25 - 68

⁶⁴ Gn 14, 18

⁶⁵ 1K 11, 28-29

celý v druhé podobě.“ (KK 717, ze 7. sloky) (legitimizující katolický, v protestantském prostředí nepřijatelný, zvyk přijímání pod jednou způsobou) a s tímto související nerozdělitelnost Krista při lámání chleba a již výše zmíněné permanentní trvání svátostné podstaty: „Svátostný chléb, když se láme, v každé části požíváme tělo Páně v celosti. Podstata je nezměnná, dále trvá nedotčená moc a síla svátosti.“ (KK 717, 10. sloka).

2.6 Společenství svatých (svatých obcování)

V obsahové struktuře EZ je tento článek Apoštolského vyznání víry zcela vynechán. Důvody jsou zřejmé. Česká evangelická tradice postupně úctu ke svatým zcela eliminovala, ba se vůči ní vysloveně bytostně vyhradila (zvláště vůči protireformacím akcentovaným formám mariánské zbožnosti). Nalezneme však zde dvě písně o M. Janu Husovi (EZ 400 a 444), v nichž sice není obsažen nejnápadnější prvek římskokatolického učení o společenství svatých, tj. prosba o jejich přímluvu u Boha, ale vykazují svým oslavným charakterem podobné prvky jako některé římskokatolické písně ke světcům – mučedníkům: „*Národe český, chvaliž Boha, neb tobě obzvláště dobrodiní mnohá v tom učinil, že mistra Husa k službě vzbudil...Ó jaká horlivost byla, jež života svého sobě nevážíla pro spasení své i bližních dáti v zmaření...“ (EZ 444, z 1. a 2. sloky). Nepatrné doklady toho, že v rané reformaci existovaly některé prvky úcty ke svatým, se udržely i v dnešním EZ. Např. v písni EZ 405 se dochoval titul svatého Pavla: „...*jak pověděl svatý Pavel, že...“ (EZ 405, z 1. sloky), který se jinak běžně neužívá (i v označení Epištol se v evangelickém prostředí běžně používá pouze „List apoštola Pavla...“).**

V samostatném oddílu JK „*Písně o Panně Marii a svatých*“ i ve zmínkách tohoto druhu v jiných písňových oddílech si lze povšimnout, že v katolických písních jsou některá témata specificky rozvinuta právě v modlitbě k Panně Marii či svatým. Především jde o témata spadající do oblasti každodenního křesťanského života (rodina, práce, utrpení apod.), která jsou paralelní s tématy

v části EZ „*V proměnách života*“ (jehož obsah však již překračuje vymezený rozsah této práce).

2.7 Hříchů odpuštění

EZ má v této kapitole zahrnuty dva oddíly: „kající písně“ a „radost z odpuštění“. Právě radost z odpuštění a vyznání Boha, jako toho, který nám touží odpustit, je stěžejním obsahem tohoto článku Apoštolského vyznání víry. V EZ sice kvantitativně převažují kající písně nad písněmi o odpuštění, ale vzhledem k zaměření zvláště starších kajících písní (viz následující kapitola) lze říci, že jsou zde motivy vyznávajícího se hříšníka a odpouštějícího Boha vyrovnané. Oproti tomu v JK de facto krom písně JK 322 motiv radosti z odpuštěného hříchu vůbec není. Jakoby volání „Pane, smiluj se“, které zaznívá celou mešní liturgií (od Kyrie, přes Gloria, Eucharistickou modlitbu, Embolismus až po Agnus Dei), zůstávalo nedořečené, bez souvisejícího vyznání: „Bůh mi (nám) odpustil“. JK tak například nenabízí žádnou píseň, která by byla přímo vhodná na závěr kající pobožnosti (obecné či s individuální svátostí smíření), ale většina písní z EZ (oddílu „radost z odpuštění“) by k tomuto účelu byla klidně použitelná: „*Šťastný je člověk, jemuž Bůh odpustil a jehož vina smířena jest...Pokud jsem mlčel, svědomí vyprahlé úpělo ve mně na každý den...Potom jsem tobě vyznal svou nepravost, žádný svůj hřích jsem nezatajil. A tys mě přijal, Pane můj, na milost, břemene viny mé jsi mne zbavil.*“ (EZ 513, z 1. – 3. sloky, podle Žalmu 32).

2.7.1 Kající písně

Nejstarší bratrské písně tohoto oddílu EZ nejsou kajícími písněmi jako takovými, ale spíše nadějnými vyznáními Krista jako toho, který nás hříšné zve do své odpouštějící náruče: „*Nuž všichni, kdo jste žízňiví a v svědomích svých truchliví, pojďte ke mně k rozvlažení.*“ (EZ 490, 1. sloka). Strach z odsouzení, který brání člověku vyznat se ze svých hříchů, je zde vylíčen jako ďáblová lest:

„Lovec silný satanáš, ta příčina zlého, jak ty sám výborně znáš, usmrtiti chtěje raněného, straší nás spravedlností soudů Ducha tvého...“ (EZ 492, ze 4. a 5. sloky) a proti němu stojí nekonečná milost „sola gratia“ jako jedno z ústředních reformačních témat: „U tebe jest však z milosti všech hříchů odpuštění; marné jsou naše hodnosti i v nejlepším dychtění. Žádný nemůž se chlubit, všichni se musejí báti, milosti žádajíce.“ (EZ 495, 2. sloka). Zdůrazňuje se nutnost vyznání hříchů před Bohem: „Protož jsem umínil hříchů netajiti, než v čem jsem provinil, Pánu se kořiti. A jak se to stalo, milosti jsem došel, srdce mé plesalo, zármutek odešel.“ (EZ 493, 3. sloka), byť On o nich vše ví sám: „Ach, Bože náš! Ty dobře znáš mé mnohé těžké viny...“ (EZ 497, z 1. sloky).

V mladších písních ovlivněných pietismem až po ty novodobé pak již zaznívá přímé vyznání: „Já bídný člověk, bídný hříšník, zde před tváří Boží stojím...“ (EZ 498, z 1. sloky). Objevuje se zde motiv touhy po obrácení: „Od zlého chtěl bych umět bez váhání rád své oči odvrátit a chránit zrak; a když svou cestu dobra dáš mi rozpoznat, dej po ní jít a tebe poslouchat.“ (EZ 501, 3. sloka) i vyznání slabosti, která člověka uvrhává do stále stejných a opakujících se hříchů: „Dnes na to vzpomíná, jak často jsem už slíbil, že chci ti věrný být, vždy ve službě tvé stát a zabývat se tím, co se tvé vůli líbí. Však všechny sliby své jsem zrušil mnohokrát.“ (EZ 500, 3. sloka)

V JK jsou písně s kající tematikou zařazeny převážně v oddílu postních písní, proto je zde vždy nosné téma Kristova spásná oběť na kříži, skrze niž máme odpuštění hříchů: „Viny spáchané tobě vyznáváme, srdcem zkroušeným také skryté hříchy, ty, náš Zachránce, odpustíš je vlídně. Bez viny jatý, zlobě se nevzpíráš, křivým svědectvím vydán za bezbožné, co jsi vykoupil, zachovej, ó Kriste. Ó slyš a shlédni k nám, smiluj se, Pane, neboť jsme zhřešili tobě.“ (JK 320, 4. a 5. sloky), a obrácení se v předvelikonočním postu: „Dík tobě za čas pokání, v němž hříchů našich vyznání teď přijímáš a podáváš nám ruku pomocnou, nedáváš utonout těm, které přijal za syny.“ (JK 309, 6. sloka). Jediná píseň z oddílu „Písně příležitostné“, která je označena jako kající, je ve skutečnosti spíše výzvou k bdělosti před hříchem a zatracením: „Jenom jednu duši máš, proč tak málo o ni dbáš? Pamatuj: Když duši ztratíš, vše ztraceno

máš!“ (JK 915, z 1. sloky). Dva kající mešní vstupní zpěvy JK 510 a JK 511 jsou parafrázemi latinských antifon „*Asperges*“ (pro období mimo Velikonce) a „*Vidi aquam*“ (pro velikonoční dobu), které na základě starozákonních textů (*Asperges* = Žalm 51, 9 a *Vidi aquam* = Ez 47, 1.2.9) odkazují na očišťující funkci vody, v křesťanské symbolice je to připomínka křtu, který nás zbavil tíže hříchu: „...když na křtu v moci Kristově svůj hřích jsme vodou smyli, teď plňme, co jsme k obnově svých duší přislíbili.“ (JK 511 B, z 1. sloky)⁶⁶. Jedinou kající písní JK, která svojí tematikou i členěním odpovídá kajícím písním EZ, je novodobá JK 322, která obsahuje vyznání vlastní nahoty před Boží tváří i vědomí, že Bůh touží nám odpustit: „*Před tvou tváří stojím, Bože, před tebou nic nelze skrýt, nic před tebou zatajit. Hříchem celý malomocný, spínám ruce k tobě, Otci, vím, že mě chceš uzdravit.*“ (JK 322, 1. sloka), ale především jako jediná také děkuje za získané odpouštění: „*Děkuji ti, živý Kriste, zázrak se v mé duši stal, vracíš mi, co hřích mi vzal. Nebe chceš mít v srdci chudém, my dva spolu jedno budem. Navždy zlo ode mě vzdal.*“ (JK 322, 6. sloka). Přece si ale i tato píseň zachovává svá specifika, která ji od písní EZ jasně odlišují, a to především na základě její mešní struktury s dvěma centry, o něž se dynamika vyznání i odpuštění opírá – slyšením Božího slova a eucharistickou obětí: „...slyším volat Boží hlas. Kriste, s láskou, voláš hříšné, vážně varuješ však pyšné. Šťasten, kdo se smíří včas“ (JK 322, z 2. sloky), „*Pojďte jíst, tak zveš nás, Pane. Tělo mé je z nebe chléb, nesmíte už hladovět! Dám vám radost, sílu k boji, dám lék, který rány zhojí, unaveným nový vzlet.*“ (JK 322, 5. sloka)

2.8 Těla z mrtvých vzkříšení a život věčný

Eschatologická naděje v různých obrazech, vyznáních a prosbách proniká oběma zpěvníky ve všech jejich písňových oddílech. Většina písní má nějakou formu eschatologické výpovědi v závěrečné sloce, povětšinou jde o individuální i obecné prosby o dosažení věčného života.

⁶⁶ BERGER, R. Str. 56-57.

Tématice vzkříšení těla (1K 15,35nn) a jeho budoucího oslavení do podoby vzkříšeného těla Kristova (Flp 3,21) se ani jeden ze zpěvníků nijak zásadně nevěnuje, krom dvou zmínek v pohřebních písních EZ 574 a 575: „*Ty je potom také mocně vzkřísíš, předivnou proměnou je utěšíš, v duši, v těle je též oslavíš.*“ (EZ 574, 4. sloka). Některé písně dokonce nesou stopy dualistického pojetí vzkříšení: „*Mé díky přijmi vřelé, nejdražší Příteli! Má duše dokud v těle v tobě se veselí; a když čas rozdělení i mně se přiblíží, mým mocným potěšením, buď smrt tvá na kříži.*“ (EZ 320, 6. sloka), „*Až se budu odtud bráti, Kriste, rač mi s Matkou dáti v nebi palmu vítězství; a když toto tělo skoná, dej ať duše bezúhonná v rajske slávě tvé se skví!*“ (JK 314,10. sloka)

Relativně častým eschatologickým tématem těchto závěrečných proseb v obou zpěvnících je „šťastná hodinka smrti“, v EZ jak v barokních textech Gerhardtových: „*Jak pevný štít mi zjev se ve smrti hodině...*“ (EZ 320, ze 7. sloky), tak v anglických písních 19. století: „*Skloň se, Pane, k mému loži, až já budu umírat...*“ (328, 5. sloka), v JK pak především v mariánských písních: „*K hodině smrti když se budem strojit, Královno nebes, pak nám přispěj zvláště...*“ (JK 817, ze 7. sloky). Obecně v katolické zbožnosti je častá prosba o přímluvu Panny Marie i svatých v posledních okamžicích lidského života: „*Vy pak za nás račte Boha žádati, abychom též byli jednou přijati k milému Ježíši, dobrému Ježíši, k sladkému Ježíši.*“ (JK 840, 8. sloka).

Přímo v této kapitole (věčný život) jsou v EZ dva oddíly: „výzva k bdělosti“ a „naděje vzkříšení“. Tématicky k nim jistě náleží i oddíl pohřebních písní z části zpěvníku „V proměnách života“ v kapitole „utrpení“ (to je poměrně překvapivé zařazení, takováto přímá spojitost „utrpení“ a „pohřebních písní“ jako by akcentovala spíše smutek z rozloučení se zesnulým před nadějí věčného života – lépe by křesťanskému chápání konce života jistě odpovídalo zařazení pohřebních písní do kapitoly „život věčný“). V JK krom výše popsaných eschatologicky zaměřených závěrečných slok většiny písní ve všech oddílech je významnější prostor tématice věčného života věnován v písních velikonočních a pohřebních (JK 921 – 926 v oddíle „Příležitostných písní“).

2.8.1 Výzvy k bdělosti

V těchto písniích je patrný již vícekrát zmíněný vývoj římskokatolických duchovních písni, které v pozdější době přicházejí s novými tématy, které reformace již zpracovává o několik staletí déle a často pak v katolickém prostředí nabývají tato témata novodobě větší aktuálnosti než v prostředí evangelickém. Dokládá to již skladba písni. Zatímco v EZ je v tomto oddíle jedna husitská píseň, dvě bratrské a tři ze 17. století (novodobější žádná, je však nutno poznamenat, že novodobé písně s touto tematikou se objevují i v oddílech jiných, např. EZ 361 – v christologickém oddílu „*Druhý příchod*“), tak v JK jsou takovéto písně dvě: v oddílu „*Příležitostných písni*“ JK 914 z 19. stol. a mezi mešními písněmi novodobá JK 519. Zatímco pro ranou reformaci je typické oživené eschatologické očekávání, v římskokatolickém prostředí se tento důraz začíná zdůrazňovat až v době pozdější.

Písně tohoto oddílu EZ (především ty nejstarší) jsou velmi varovné, psané spíše formou negativní výpovědi: „*Měj v paměti každý člověk...spravedlnost Božího soudu, že s Bohem hříšní nebudou...Proto chceš-li spasen býti, lásku pravou musíš míti; jinak nečekej spasení, ale věčné zatracení.*“ (EZ 514, z 1. a 8. sloky), podobně jako starší ze dvou písni JK: „*Jenom jednu duši máš, proč tak málo o ni dbáš? Pamatuj: Když duši ztratíš, vše ztraceno máš... Smrt přichází blíž a blíž, snad po tobě sahá již. Stihne-li tě v stavu hříšném, kterak obstojíš?*“ (JK 915, z 1. a 3. sloky). Naopak novodobá píseň v JK, vycházející z evangelijních podobenství, je výzvou spíše pozitivně laděnou: „*Buďte bdělí, Ježíš praví, šťasten ten, kdo bdí, příklad panen prozíravých, ať vás povzbudí...Kdo má olej do zásoby, nemusí se bát.*“ (JK 519, z 1. a 2. sloky). Je zde vidět dobový posun v mentalitě a určité „pedagogice“ didaktických duchovních písni.

2.8.2 Naděje vzkříšení

V EZ je nejčastějším motivem tohoto písňového oddílu přimknutí se k Ježíši jako záruce věčného života: „*Kristus Pán jest můj život, smrt má pak zisk můj jest...Kristu náležím, jemu živ jsem i umírám; z ciziny světa k domu jeho se ubírám...*“ (EZ 524, z 1. a 2. sloky). V bratrských písních je zdůrazňována především cesta k věčnému životu skrze Kříž: „*Hle, my lid tvůj zvolený, tvou krví vykoupený, mocí tvou jsme zproštěni d'ábla, smrti, zatracení.*“ (EZ 520, 2. sloka), v pozdější písni Gellertově⁶⁷ se do popředí dostává i význam Vzkříšení (Kristova), což je zřejmě dáno tím, že jde o píseň původně velikonoční: „*Ježíš živ jest a já s ním! Smrti, tebe proč se báti?*“ (EZ 523, z 1. sloky). Základní výpovědí o Bohu v chvále věčného života je vyznání jeho milosrdenství a touhy odpustit, což doplňuje předchozí oddíl (výzvy k bdělosti), z něž se tento rozměr poněkud vytrácí v zdůraznění Boží spravedlnosti a neúprosného Božího soudu: „*Ač mnoho hříchů mám, však proto nezoufám, než Kristu Pánu mému důvěřuji samému, já na něho se spouštím, chci živ i mrtev být s ním.*“ (EZ 526, 2. sloka). V barokní písni se tu objevuje také již výše popsaná modlitba za „šťastnou hodinku smrti“: „*Když má hodina nastane, že budu umírati, přijď mi ku pomoci, Pane, nedej v hříších zoufati...Kdyby smrt nenadále, mne rychle shltiti chtěla, dej zmužile boj vésti, v tobě zvítězit docela...*“ (EZ 527, z 1. a 2. sloky). Konečně podstatným motivem je také věčný život jako odměna za lopotu života vezdejšího: „*A když dokonám život svůj rytěrování svého, věřím, v tebe, ó Kriste, že podle slibu tvého korunu spravedlnosti mám u tebe složenou, mně i všem věrným z milosti smrti připravenou.*“ (EZ 527, 3. sloka), jakési spočinutí „za odměnu“: „*Zavane večer vánku dech. Tu zazní Páně tichý hlas: Pojď, dítě mé, své práce nech! Již odpočiň! Zři v Páně jas!*“ (EZ 528, ze 3. sloky). Tato tendence s sebou nese určité riziko potlačení významu a hodnoty pozemského života a staví se tak do určitého rozporu s křesťanským vyznáním pozemského života jako daru od Boha a nezasloužené milosti života věčného⁶⁸

⁶⁷ Christian Fürchtegott Gellert (1715-1769)

⁶⁸ Srov. *Agenda I.* Str. 195

V JK je tato tematika obsažena především v oddíle velikonočních písní, proto je stěžejním vyznáním naděje věčného života skrze Kristovo Vzkříšení (i v oddílu velikonočních písní v EZ jsou eschatologické zmínky podobného zaměření, takže to není specifikum JK). Podobně jako v EZ je zárukou eschatologické naděje zakotvení života v Kristu: „*Kdo důvěru v něj v srdci chová a lásku svou mu věnoval, ten radostnou má jistotu, že v pravdě s ním jde k životu.*“ (JK 401, ze 3. sloky). Písně JK na jedné straně zdůrazňují podmínky k získání věčného života: „*On život je a vzkříšení, své věrné nebem odmění...co zasel kdo, to bude žítí...*“ (JK 401, ze 4. a 7. sloky), na druhé straně poněkud opomíjejí nevyzpytatelnost Božího milosrdenství a to, že věčný život si nelze zasloužit, čímž dochází k určitému jednostrannému zkreslení radostné evangelijní zvěsti. Specifikem eschatologických vyznání JK je jejich eucharistický rozměr. Ve slokách k přijímání u mešních velikonočních písní je eucharistická hostina pojata jako příslib hostiny věčné: „*Nechť nám tato oběť chystá na nebesích slávy zář...Pro mé duše zmrtevýchvstání přišla nyní hodina; k Boží lásky uvítání touha má se upíná. V této chvíli se mi chystá nejmilejší hostina...Dej, by oko víry zřelo, co se tají v způsobech: tvoje krev a tvoje tělo, jež přemohlo smrti práh.*“ (JK 405, ze 3.-5. sloky), „*Hostinu nám chystáš, Pane, manu nebes tajemnou, po níž touží nebešťané, uchváćeni láskou tvou. Hodnými nás učiň, Kriste, přijmout svaté tělo tvé; rukojmí nám bude jisté, že nás přijmeš v stánky své.*“ (JK 409, 7. sloka)

2.8.3 Pohřební písně

Srovnáme-li pohřební písně obou zpěvníků, nacházíme zcela zásadní rozdíly. V JK jsou to téměř výhradně modlitby za zesnulé, které reformace odmítla⁶⁹, a proto v EZ je jen jediná z pěti pohřebních písní modlitbou, a to nikoliv prosbou za zemřelé, ale chválou za naději věčného života: „*Tys nám zjevil života věčného slávu i čest, v něm hojnost dobrého; své milé sám vedeš do něho.*“

⁶⁹ Tamtéž

(EZ 574, 2. sloka). Jde o jedno z nejodlišněji pojatých témat ve srovnávaných zpěvnících.

V pohřebních písních EZ zaznívá až poměrně naturalisticky pojaté varování před blízkostí smrti: „*Bez krásy a spanilosti, bez vlády a citelnosti, leží chladné tělo tiše; roztříštěna zlatá číše...Všechněm smrt své strojí léče, mladé, staré s sebou vleče, přívalem se na ně vrhne, až jak list je ve vítr shrne.*“ (EZ 573, 2. a 5. sloka), ujištění o nevyhnutelnosti smrti pro všechny: „*Všichni lidé zemřít musí, tělo vadne jako květ; co zde živo, smrtí zkusí, prach se k prachu vrátí zpět...*“ (EZ 576, z 1. sloky), oslavné vyličení nádhery věčného života: „*Ó jak skví se v záři zlaté Jeruzalém, páně hrad! Chvalozpěvů zvuky svaté nádherně zní odevšad; radost nevadnoucí, slunce vzhází v záři skvoucí! Mizí noc i smrti sen, nový věčný svítá den.*“ (EZ 576, 6. sloka) i naděje věčného života jako útěcha v pozemských strastech: „*Když kolem nás se vzmáhá hřích, lest a klam, duch rád na víry perutích vzlétá tam, kde mír již vane po boji, a všechny bouře spokojí i všechny rány zahojí Ježíš sám.*“ (EZ 577, 2. sloka)

Pohřební písně JK jsou naopak zcela soustředěny na přímluvnou modlitbu za zesnulé. Prvních pět z celkem šesti pohřebních písní obsahuje většinu výpovědí, které by pro evangelické chápání byly zřejmě nepřekonatelnou překážkou. Je zde prosba o přímluvu svatých za zesnulé: „*Svatí, Boží přátelé, přímluvte se za ně, uveďte je, andělé, k slavné nebes bráně. Popros Dárce milosti, svatá Boží Máti, ať je k věčné radosti ráčí zachovati.*“ (JK 921, 2. sloka), nauka o očištění spolu s přímluvou zesnulých za živé: „*S vírou na ně vzpomínejme, z očištěnce jim pomáhejme, budou na nás vzpomínat, až my budem umírat.*“ (JK 924, 3. sloka), „*Matičko Kristova, klíčnice nebe, za duše v očištění prosíme tebe. Mateřskou přímluvou otevř jim bránu, ony už touží tak po Kristu Pánu.*“ (JK 922, 1. sloka) i mešní oběť přinášená za zesnulé: „*Přijmi, Otče, Slitovníku, za duše svých služebníků dary chleba, dary vína v smírnou oběť svého Syna...Chlebe duší, zdroji spásy, před nímž tichnou světa hlasy, nechť tvé svaté působení je všem mrtvým k očištění.*“ (JK 925, 4. a 6. sloka). Nejmladší z pohřebních písní novodobá JK 926 by však svojí výpovědí mohla být nejen přijatelná pro evangelické chápání věcí posledních, ale i tématicky přínosná se svojí strukturou,

kteřá přináší nejprve povzbuzení pozůstalých: „Zpívejme píseň naděje bratrům a sestřám plačícím...“ (JK 926, z 1. sloky), poté odevzdání zesnulého do vůle Boží: „Dík, že ti můžem odevzdat člověka, jehož milujem, jen ty mu můžeš život dát a plnost lásky v nebi svém.“ (JK 926, 3. sloka) a konečně prosba za milostiplný okamžik vlastního umírání: „Pomoz nám, Pane, ve smrti říct ti Ano poslední...“ (JK 926, z 5. sloky).

3 SPOLEČNÉ TEXTY V JK A EZ

Protože oba zpěvníky vycházejí ze stejné tradice českých náboženských písní, je zcela zřejmé, že v nich nalezneme celou řadu společných písňových textů, jak předreformačních, tak převzatých z jedné či druhé písňové tradice. Některé texty jsou zcela totožné, jiné v jedné z verzí zkrácené a některé zcela jinak přebásněné.

JK i EZ jsou sestavovány ve stejné době⁷⁰, proto je patrný i jejich přímý vzájemný vliv. Tvůrci EZ dokonce vyloženě proklamují jeho ekumenický rozměr⁷¹. V obou zpěvnících najdeme po jedné přímo převzaté písní. V EZ je to překlad starocírkevní velikonoční sekvence „*Victimae paschali laudes* - *Velikonoční oběti*“ (EZ 343 = JK 406), v pozdějších vydáních JK potom kající (postní) píseň „*Já chtěl bych, Bože můj*“ (JK 319 = EZ 500).

Z českých předreformačních písní najdeme v obou zpěvnících staročeskou duchovní píseň „*Hospodine, pomiluj ny!*“ (JK 930 = EZ 578) se zcela totožným textem, dále „*Jezu Kriste, štědrý kněže*“ (JK 706 = EZ 308) – v EZ ovšem v pozměněné verzi M. Jana Husa, který původně zřejmě eucharistickou adorační píseň přetváří na píseň pašijovou, čímž jakoby předznamenával jiné důrazy protestantské tradice na svátost Těla v Krve Páně⁷² – a konečně velikonoční „*Vstal jest této chvíle*“ (JK 408 = EZ 335), která obsahuje v EZ poslední sloku navíc. Z pokladnice evropské předreformační tvorby obsahují oba zpěvníky velikonoční píseň „*Bůh všemohoucí*“ (JK 402 = EZ 333), z níž jsou v EZ z pochopitelných důvodů vyňaty sloky o Panně Marii a svatých. Dále jsou v JK i EZ rozdílně přebásněny dva starocírkevní latinské hymny: „*Veni, Creator*“ (JK 423 = EZ 368 a 371) a „*Te Deum*“ (JK 932 = EZ 159, 161).

JK čerpá z protestantských pramenů u šesti písní, které jsou také obsaženy v EZ. Dvěmi z nich jsou bratrské texty B. Lukáše Pražského: adventní „*Vesele zpívejme*“ (JK 126 = EZ 269) a pašijová „*Kristus, příklad pokory*“ (JK 307 = EZ 311), obě jsou v JK zkrácené, JK 307 neobsahuje oproti verzi v EZ přímé náznaky

⁷⁰ JK byl poprvé vydán r. 1973, EZ r. 1979

⁷¹ EZ. *Předmluva*. Str. 11

⁷² viz kapitola 3.4.4

satisfakční teorie⁷³. Je tedy zjevné, že konkrétně B. Lukáš Pražský je se svojí teologií přijatelný i pro současnou katolickou mentalitu a dokonce lze říci, že jeho písně velmi dobře vykrývají mezery v důrazech, které nově římskokatolická teologie objevuje, ale nemá pro ně ve své tradici vlastní zdroje. Dále jsou v JK dvě husitské vánoční písně: „*Narodil se Kristus Pán*“ (JK 201 = EZ 281) – oproti EZ bez dvou mladších slok, s nimiž se píseň poprvé objevuje v Třanovského „*Cithara sanctorum*“ (1636) – a „*Zvěstujem vám radost*“ (JK 203 = EZ 282) – též krácená, paradoxně právě o mariánskou sloku, která se v EZ zachovala. Ne přímo totožná, ale jistě vzájemně ovlivněná je píseň „*Ó hlavo těla církve*“ (JK 321), resp. „*Ó hlavo plná trýzně*“ (EZ 320), v níž je zachován společný nápěv, převzatý z protestantského prostředí; zatímco EZ uvádí text luteránské písně P. Gerhardta na motivy latinského chorálu „*Salve caput cruentatum*“, v JK je pak text zcela novodobý, vytvořený autory zpěvníku, avšak jeho zaměření vykazuje mnohé doklady inspirace buď původním textem chorálu nebo Gerhardtovým přepracováním. Z romantické protestantské tvorby přebírá EZ píseň anglické básnířky S. F. Adamsové „*Blíž tobě, Bože můj*“ (JK 901 = EZ 558) ve vlastním zveršování českého básníka V. Renče, které vynechává starozákonní reminiscence, jež naopak pozdržely v evangelické verzi anglické písně autoři textu EZ R. Nechuta a R. M. Šimša.

Největší skupinu společných písní tvoří písně přejaté do EZ z katolických pramenů. Ve zcela totožné verzi jako v JK jsou tu uvedeny písně: „*Otče, náš milý pane*“ (JK 911 = EZ 433) z díla minority Klimenta Bosáka, vánoční „*Čas radosti, veselosti*“ (JK 208 = EZ 293) ze zpěvníku „*Canthus catholici*“ (1655), eucharistická či adventní „*Vítej nám, hoste přemilý*“ (JK 721 = EZ 274) z díla A. V. Michny a adventní „*Z milosti tak hojné*“ (JK 109 = EZ 250) z „*Českého kancionálu katolického*“ (1921). Totožná, ale oproti JK o jednu sloku zkrácená, je verze starocírkevního hymnu „*Jesu Redemptor – Kriste, světa Spasiteli*“ (JK 217 = EZ 295), převzatá z „*Kancionálu svatojánského*“ (1863). Podobně, ale naopak o jednu sloku rozšířená, je převzata Šteyerova píseň „*Útěcho duše mé*“ (JK 720 = EZ 255). Vlastní zveršování přináší EZ u písně z katolického prostředí 18. stol.

⁷³ viz kapitola 2.3.4

„*Adeste fideles*“ v J. Šlechtou přebásněné Oakeleyově⁷⁴ verzi „*Ó křesťané všichni*“ (EZ 294), která v JK odpovídá originálu věrnější „*Jdou zástupy věrných*“ (JK 219). Naopak u jiné katolické písně „*Tichá noc*“ (JK 224 = EZ 298) se EZ ve zveršování R. Nechuty věrněji drží původního německého Mohrova⁷⁵ textu „*Stille Nacht*“, nežli JK v přebásnění Václava Renče.

Celkově se tedy v JK a EZ nalézají 22 společných textů, 2 z nich jsou přímo vzájemně přejaté, dalšími 6 jsou předreformační díla, 6 textů je převzato do JK z protestantských pramenů a 8 naopak přebírá EZ z pramenů katolických. Celkem 7 textů je zcela totožných, 5 písní vykazuje v zásadě nevýznamné odlišnosti, u 6 odlišných textů se jedná o různé překlady původně nečeských textů (4 latinské, 1 německý a 1 anglický) a 3 texty vykazují teologicky významné odlišnosti – EZ 307 je pašijovou verzí původně předreformační eucharistické adorační písně, EZ 333 vynechává z předreformační písně sloky o Panně Marii a svatých a JK 307 vynechává z bratrské písně sloky naznačující satisfakční výkupnou teorii.

⁷⁴ Frederick Oakeley – tvůrce anglického překladu *Adeste fideles*, konvertita z anglikanismu ke katolictví

⁷⁵ Joseph Mohr – rakouský katolický kněz, tvůrce textu vánoční písně *Tichá noc*

ZÁVĚR

Jednotlivé získané výsledky srovnávání obou zpěvníků je třeba uvést do širší souvislosti obecného srovnání. Jednoznačně větší teologickou výpověď podává EZ, což vyplývá již z jeho kvantitativní převahy. Soubor porovnávaných písní z EZ⁷⁶ čítá 378 písní, zatímco v JK jsou do porovnávání zahrnuty pouze 223 písně.

Významným limitem možnosti teologického srovnávání je dále také vzájemně odlišná koncepce obou těchto zpěvníků. Zatímco JK ve své písňové části je koncipován jako zpěvník ryze liturgický, tak EZ, byť je proklamován též jako bohoslužebný nikoliv věroučný materiál⁷⁷, v návaznosti na tradici evangelických kancionálů i věroučného významu duchovní písně v evangelické spiritualitě částečně supluje i ve své písňové části funkci katechismu⁷⁸. Již obsahová struktura obou zpěvníků (JK je sestaven podle modelu liturgického roku, EZ podle modelu Apoštolského vyznání víry) předjímá jejich převažující vazbu k liturgické dynamice (JK) či věroučnému vyznání (EZ). To je nejzásadnější příčina toho, proč lze z písní EZ vytěžit více přímých teologických výpovědí než z písní JK.

Dalším důvodem rozdílné míry teologické sdílnosti písní obou zpěvníků je jiný poměr skladby písní z jednotlivých historických období. Zatímco jádrem EZ jsou písně bratrské, které mají často vysloveně didaktické zaměření (především písně B. Lukáše Pražského, které mohou být považovány přímo za věroučné traktáty na jednotlivé články víry; ostatně i texty tohoto autora převzaté do JK⁷⁹ jsou jedny z teologicky nejobsažnějších písní JK), tak v JK převažují písňové texty 18. a 19. století, které mají především prosebný a děkovný modlitební rozměr (s častým motivem oběti a kajícím, mariánským, eucharistickým i eschatologickým zaměřením). V JK jsou chybějící písně s potenciálem věroučného vyznání doplněny jednak přejímáním z nekatolických pramenů

⁷⁶ Nejde úplně o celý písňový fond EZ - viz Úvod.

⁷⁷ EZ. Předmluva. Str. 13

⁷⁸ viz Kapitola 1.1 a 1.3

⁷⁹ JK 126 a 307

(především B. Lukáš Pražský a Franusův kancionál), jednak zařazením nových písní, z nichž teologicky obsažné jsou zejména texty Mons. Josefa Hrdličky (olomouckého světícího biskupa).

Přesto se domnívám, že pokud neztrácíme ze zřetele tato fakta, je možné provést srovnání teologických výpovědí písní obou zpěvníků vztahujících se k jednotlivým článkům křesťanské víry.

Z obecných závěrů jednotlivých dílčích srovnání písní JK a EZ se jako nejvýznamnější rozdíly jeví odlišná práce s tématem písně, jiná míra zastoupení písní individuálního charakteru a konečně tématická specifika, v nichž se do obsahu písní promítají některé odlišné akcenty věrouky, tradice i spirituality obou církví (v JK především mariánský a eucharistický rozměr písní, modlitba za zemřelé a přímluva svatých, v EZ zejména tematika radosti z odpuštění, obnovení z Ducha svatého a apokalyptické zaměření některých písní).

Písně EZ jsou více konzistentní vůči stěžejnému tématu. To vyplývá již z evangelické tradice zpívat píseň jako celek, zatímco katolická píseň je v pokoncilní liturgii zpívána rozděleně v průběhu bohoslužby. V písních JK, zvláště v těch, jejichž jednotlivé sloky jsou strukturovány podle mešního řádu, ustupuje často samotný vývoj základního tématu do pozadí ve zdůraznění liturgické dynamiky, díky čemuž ale zase zůstává obsah písně v úzkém sepětí s ostatními bohoslužebnými prvky.

V EZ se značná část písní nese v duchu individuálního vyznání (texty psané v ich-formě). U předreformačních ani nejstarších bratrských písní se s tímto nesetkáváme vůbec, až u Komenského a Gerhardta; největšího rozmachu doznává tato forma v pietismu a přetrvává částečně až k písním novodobým. V JK jsou písně v ich-formě spíše výjimkou (jde povětšinou o písně přejaté z protestantského prostředí, např. JK 319 či JK 901 nebo některé písně novodobé). Přitom však v jiných katolických zpěvnících, které nejsou určeny přímo k mešní liturgii je frekvence individuálně zaměřených písní mnohem vyšší⁸⁰. Je tedy

⁸⁰ Např. MALÝ, F. (Ed.) *Salve Regina. Poutnický kancionál pro poutě a laické pobožnosti*. Brno: Salve, 1992. ISBN 80-901240-1-1.

zřejmé, že píseň v ich-formě má v katolické tvorbě svoji tradici, ale nevyhovuje povaze mešní liturgie.

Specifikem katolických duchovních písní je jejich mariánský rozměr. Proniká všemi christologickými oddíly. V adventních a vánočních písních je oslavováno především vtělení Božího Syna „v život *Panny čisté*“, v pašijových písních vystupuje do popředí jako jeden z klíčových motivů obraz bolestné Matky stojící pod křížem, který pak ve velikonočních písních vyústí v obraz Matky vítězné – Královny nebes. Nejzajímavější v kontextu mariánské tematiky jsou svojí vzájemnou podobností oddíly adventních písní v obou zpěvnících; v EZ jde o jediný oddíl, kde se mariánská tematika písní vůbec zachovala, v JK pak o oddíl výrazně nejméně poznamenaný patetickým a z ekumenického hlediska značně kontroverzním zaměřením protireformačního mariánského kultu, který od baroka po současnost velmi vzkvétal zvláště v lidové katolické zbožnosti, která je odrážena v dobových písních.

Dalším faktorem, ve kterém se písně JK liší od písní EZ je častý eucharistický kontext, do kterého jsou uváděna jednotlivá věroučná témata. Jednak díky již vícekrát zmíněné přímé vazbě katolických písní na běh mešní liturgie, jednak pro tématickou šíři katolického učení o Eucharistii se objevuje tato spojitost u mnoha témat, např. v písních či slokách o církvi, v eschatologických zmínkách či ve chválách.

Některé oddíly obou zpěvníků jsou si obsahově vzájemně blíže než jiné. Žádný jiný písňový oddíl nevykazuje takovou tématickou podobnost mezi JK a EZ jako adventní písně, které si na obou stranách zachovaly nejvíce věrnosti předreformační tradici. Naopak vánoční písně jsou jedním z nejrozdílnějších oddílů, především díky odlišným limitám výběru písní. Zatímco JK nechává mimořádný prostor lidové resp. zlidovělé tvorbě – křesťanským „koledám“ – tak EZ naopak vychází z evangelické tradice, která tuto „lidovost“ vánočních písní ve smyslu českých „koled“ nezná.

Některé obsahové neshody jsou spíše nezáměrné a odlišné zpracování by mohlo být vzájemně inspirativní. Jde například o absenci motivu radosti z odpuštěného hříchu v kajících písních JK (krom JK 322), který je přitom

katolické kající praxi vlastní (například jako nedílná součást svátosti smíření) a který je velmi podnětně zpracován ve vlastním oddíle EZ. Jiné obsahové neshody ale vycházejí z věroučných rozdílů. To se nejvýznamněji projevuje v písních o církvi (obraz mocného „*korábu*“ v JK oproti obrazu „*malého stádce uprostřed nepřátel*“ v EZ), o Eucharistii (učení o permanenci, adorační motivy atd. v JK) a v eschatologické tematice (důraz spíše na individuální spásu a osobní soud v JK oproti rozvinuté tematice druhého příchodu Kristova v EZ či modlitby za zesnulé v pohřebních písních JK oproti připomínce pomíjivosti pozemského života v pohřebních písních EZ).

Konečně se při srovnávání písní objevily i některé rozpory mezi jejich výpověďmi a proklamacemi církevních představitelů. Výmluvným příkladem je silný apel představitelů ČCE v Agendě na uchování (resp. znovuoživení) jednoty Kříže a Vzkříšení⁸¹ a odsouzení „velkopátečního smutku“ bez zřetele k „velikonoční neděli“⁸² v protikladu skutečnosti, že v pašijových písních EZ nenalezneme jedinou přímou zmínku o Vzkříšení jako vyústění Kříže.

Domnívám se, že přes všechny limity srovnávací práce v mnohém neporovnatelných materiálů a přes nutně přítomnou subjektivitu selektivního vnímání přímých i z kontextu vyplývajících teologických výpovědí velkého množství zkoumaných písní, se podařilo dojít k relevantním výsledkům.

Téma práce zdaleka nebylo vyčerpáno. Krom rozšíření srovnávaného materiálu o další používané zpěvníky ŘKC i ČCE (především Mešní zpěvy a Dodatek k evangelickému zpěvníku) i o zpěvníky jiných protestantských církví by bylo jistě vhodné zaměřit se na problematiku i z jiných úhlů pohledu. Například vedle teoretické výpovědi písní by bylo možné ověřit také jejich praktickou výpověď sledováním frekvence skutečného užívání jednotlivých písní v bohoslužebné liturgii. Od shrnutí toho, co vyjadřuje zpěvník jako statický materiál, by se tak dalo dojít k tomu, co vyjadřuje ze zpěvníku zpívající společenství křesťanů shromážděné k bohoslužbě jako její aktivní činitel.

⁸¹ *Agenda II.* Str. 101-101

⁸² Tamtéž, str. 129

Konečně i v EZ a JK by bylo ještě možné se zaměřit na další specifická minoritní témata přesahující základní vyznání Apoštolského Credo.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Evangelický zpěvník. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1979. ISBN neuvedeno.

Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí. 17. vydání, ve Zvonu 5. (1. opravené). Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-095-8.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákon. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-28-X.

Nedělní a sváteční misálek. Řím: Křesťanská akademie, 1974. ISBN neuvedeno.

Agenda Českobratrské církve evangelické. Díl první. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983. ISBN neuvedeno.

Agenda Českobratrské církve evangelické. Díl druhý. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1988. ISBN neuvedeno.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: ZVON, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

BERGER, R. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2.

HÁJEK, M.; ONDŘÍČKOVÁ, D.; RYCHETSKÁ, M. *Konkordance k Evangelickému zpěvníku*. Praha: Kalich, 1990. ISBN 80-7071-168-5.

Motu proprio Pia X. O posvátné hudbě z 22. listopadu 1903. [online]. Brno: Občanské sdružení chrámových varhaníků [cit. 2010-03-23]. Sekce Dokumenty. Dostupné na: <http://www.musicasacra.cz/doclh/motu_proprio.pdf>.

CIKRLE, K., SEHNAL J. *Příručka pro varhaníky*. 2. nezměněné vydání. Rosice u Brna: Gloria, 2002. ISBN 80-862000-23-X.

CIKRLE, K., TÜRCK, W. *Direktář pro varhaníky. Pomůcka pro používání Kancionálu při liturgii*. Brno: Musica Sacra, 2005.

FILIPÍ, P. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno: 1996.

JENNY, M. Kirchenlied I. In BALZ, H. R. et al. (Ed.) *Teologische Realenzyklopädie*. Svazek 18. Berlin: De Gruyter, 1989. ISBN 3-11-011613-8.

FAHLBUSCH, E., LOCHMAN, J. M. et al. *Digithale Bibliothek. Evangelisches Kirchenlexikon*. [CD-ROM]. Berlin: Directmedia Publishing GmbH, 2004. ISBN: 3-89853-498-7.

KEŘKOVSKÝ, P. Evangelická tvář. In *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*. Středoluky: Zdeněk Susa, 2007. ISBN 978-80-86057-46-0.

SMOLÍK, J. Ekumenický význam duchovní písně. In *Křesťanská revue*. 1976. ročník XLIII. 7. svazek.

NOVÁKOVÁ, M. Jednotný kancionál - ano, či ne?. *Varhaník*. 2004, č. 6.

Denní modlitba církve. Hymny. Česká liturgická komise. Praha, Vatikán: 1989

MALÝ, F. (Ed.) *Salve Regina. Poutnický kancionál pro poutě a laické pobožnosti.*
Brno: Salve, 1992. ISBN 80-901240-1-1.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

EZ = Evangelický zpěvník

JK = Jednotný kancionál (Kancionál, společný zpěvník českých a moravských diecézí)

ČCE = Českobratrská církev evangelická

ŘKC = Římskokatolická církev

KKC = Katechismus katolické církve

ABSTRAKT

DĚDINOVÁ, J. *Teologické srovnání písní z vybraných katolických a protestantských zpěvníků*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce J. Vokoun.

Klíčová slova: ekumenická teologie, liturgická hudba, duchovní píseň, teologie písní, Apoštolské vyznání víry, Římskokatolická církev, Českobratrská církev evangelická, Evangelický zpěvník, (Jednotný) Kancionál

Práce se snaží porovnat teologickou výpověď duchovních písní obsažených v Evangelickém zpěvníku a Kancionálu (Společném zpěvníku českých a moravských diecézí). Nejprve jsou stručně charakterizovány oba zpěvníky a srovnán význam a užití duchovní písně v bohoslužebné liturgii Českobratrské církve evangelické a Římskokatolické církve. Poté jsou v jednotlivých kapitolách odpovídajících struktuře Apoštolského vyznání víry porovnána a citacemi z písní obou zpěvníků doložena věroučná vyznání vztahující se k danému článku křesťanské víry. Tyto výpovědi jsou analyzovány z hlediska historické podmíněnosti, věrouky obou církví a především ekumenického kontextu. V závěru práce jsou také porovnány shodné i odlišné verze společných písní uvedených v obou zpěvnících.

ABSTRACT

Theology of Songs in the Selected Catholic and Protestant Songbooks

Keywords: oecumenical theology, liturgical music, religious song, theology of songs, Apostles' Creed, Roman Catholic Church, Evangelical Church of Czech Brethren, Evangelical Songbook, United Hymnary)

In this theses are compared the theological statements of religious songs which are included in the Evangelical Songbook and the United Hymnary (United Songbook of Czech and Moravian dioceses). First is given a short characteristic of both songbooks and then is compared the meaning and use of spiritual songs in congregational liturgy of the Evangelical Church of Czech Brethren and the Roman Catholic Church. Then the dogmatic confessions related to the particular clauses of the Catholic belief in each chapter according to the structure of Apostles' Creed are compared and documented by quotations from the songs of both songbooks. These statements are analysed in light of the historical conditionality, doctrine of both churches and above all in light of the oecumenical context. At the close of the theses are compared identical and diverse versions of the united songs included in both songbooks.